

Võimalused alkoholipoliitika rakendamiseks kohalikul tasandil

Juhendmaterjal
kohalikele omavalitsustele

Võimalused alkoholipoliitika rakendamiseks kohalikul tasandil

Juhendmaterjal
kohalikele omavalitsustele

Käesolev juhend on abiks tegevuste planeerimisel alkoholipoliitika valdkonnas. Eelkõige on juhend suunatud kohalikele omavalitsustele, kuid eeldab paljude tegevuste juures soovitud tulemuste saavutamiseks erinevate maakondlike ja kohalike meeskondade ning organisatsioonide kaasamist.

Juhendi koostajad: Triinu Toobal ja Laura Aaben

Juhendi toimetaja: Tiia Pertel

Trükis on valminud Tervise Arengu Instituudi tellimusel 2016. a.

Materjali mis tahes viisil reprodutseerimine ja levitamine on keelatud ilma Tervise Arengu Instituudi nõusolekuta.

Juhendi valmimisele on kaasa aidanud Karin Streimann, Külli Luuk, Jane Alop, Ave Henberg, Lauri Beekmann, Helen Ojamaa-Muru, Jenny Jakobson, Ain Peil, Indrek Ints, Evelyn Leinbok, Doris Teiv, Anne Laar, Andri Ahven, Triinu Täht, Anne Läns, Hille Ilves, Tiina Üksvärav, Anu Vares, Livia Kask.

Juhend on valminud Norra finantsmehhanismi 2009–2014 programmi „Rahvatervis“ toetusel.

SISSEJUHATUS

KELLELE ON JUHEND MÕELDUD?

Kohaliku tasandi alkoholipoliitika juhend on mõeldud kohalikele omavalitsustele, kes soovivad vähendada alkoholi tarbimisest tulenevaid kahjusid oma vallas või linnas ning saada konkreetseid tõendus põhiseid tegevussoovitusi alkoholiga seotud probleemide ennetamiseks ja leevendamiseks. Lisaks kohalikule omavalitsusele on juhendis analüüsitud teiste avalike teenuste osutajate, ettevõtete, vabaühenduste ja kogukonna rolli alkoholipoliitika tegevuste elluviimisel. Alkoholipoliitika on valdkond, kus kohalikul omavalitsusel koos kohaliku kogukonnaga on võimalik palju ära teha suhteliselt madalate kuludega. See on omavalitsuste ressurside piiratust arvestades oluline.

MIKS ON ALKOHOLIPOLIITIKA OLULINE?

Alkoholipoliitika on üleriigiline poliitika, kus keskvalitsusel on enim võimalusi kujundada üldisi suuniseid ja strateegiad (alkoholipoliitika roheline raamat) ning kehtestada regulatsioone ja piiranguid, kuid mitmete tegevuste elluviimisel ja järelevalve tõhustamisel on oluline roll kohalikel omavalitsustel. Alkoholi tarvitamisest tulenevad kahjud mõjutavad otseselt kohalikke omavalitsusi. See on üks põhjus, miks omavalitsused peaksid juhendis pakutud tegevuste rakendamist kaaluma. Alkoholi tarvitamisest tuleneval kahjul on konkreetse inimese tervisekahjust laiem ühiskondlik mõju. Alkoholi tarvitamise alustamine teismeeas on kõige olulisem alkoholisõltuvuse riskitegur. Varane tarvitamine suurendab tervist ohustava riskikäitumise tõenäosust täiskasvanuna. Statistika kohaselt mõjutab alkoholi tarvitamine meie elanike varajast suremust – tervisekahjustused, tulekahjudes hukkunud, joobes juhtimisega seotud avariides vigastatud ja hukkunud jne.

Alkoholi liigtarvitamine mõjutab nii füüsilist, vaimset – sh mõtlemis- ja tegutsemisvõimet – kui ka sotsiaalset tervist. Halvem tervis vähendab inimese töövõimet, süvendab stressi ja depressiooni. Alkoholi liigtarvitamine soodustab konflikte nii lähedaste kui teiste ümbritsevatega. Kirjeldatud näidete puhul kaasnevad omavalitsusele erinevad kahjud – alkoholi tõttu kaotatud elud; ülalpeetavad töövõimetud inimesed, kes vajavad mitmesuguseid sotsiaalteenuseid; kaassõltuvusest mõjutatud lähedased; kogukonna madalam turvatunne. Pikaajalise, süsteemse ning läbimõeldud ennetustöö ja varajase sekkumise abil võib omavalitsus võita terve ja elujõulise inimese, kes töötades toob omavalitsusele maksutulu ja loob suure tõenäosusega lisandväärtust läbi iibe tõstmise ja kogukonda panustamise. Majanduslikku kulu arvestades on teine stsenaarium omavalitsuste piiratuid võimalusi arvestades tõhusam lahendus, kuna peamised tegevustega kaasnevad kulud on enamasti seotud juba olemasolevate KOVi tegevuskuludega (töötasud jms).

Juhendi esimeses osas on välja toodud soovituslikud juhised (samm-sammult), kuidas omavalitsuses alkoholipoliitika kujundamist alustada ning omavalitsuse võimekusele vastav tegevuskomplekt välja selgitada.

**TÕENDUSPÕHISTEST
MEETMETEST
KOOSNEVAD
TEGEVUSKOMPLEKTID**

Juhendi teine pool on üles ehitatud neljale tegevuste komplektile, mille kujundamisel on arvestatud Eesti omavalitsuste võimekuse ja valmisoleku suurt varieeruvust. Komplektide kujundamisel on arvestatud rahvusvaheliste soovitude, uuringutulemuste ja heade praktikatega. Komplektid on järgnevad:

- Avalike ürituste kompleks
- Alaealiste alkoholitarvitamise ennetamise kompleks
- Täiskasvanute alkoholi liigtarvitamise kahjude vähendamise kompleks
- Miinimumkomplekt

Tabel 1. Lühiülevaade kompleksides käsitletavatest meetmetest:

<p>Avalike ürituste kompleks</p>	<p><u>Juriidilised meetmed</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Alkoholivabad üritused • Ajalised piirangud • Piiritletud müügi- ja tarvitamisalad • Piirangud serveerimisanumatele ja müüdavale alkoholile <p><u>Mittejuriidilised meetmed</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Järelevalve suurendamine • Ühistranspordi ümberkorraldamised • Teadlik ja aktiivne kogukond • Koostöö ettevõtjatega
<p>Alaealiste alkoholi- tarvitamise ennetamise komplekt</p>	<p><u>Alkoholi kättesaadavus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Testostlemise läbiviimine • Alkoholimüügile juriidiliste piirangute seadmine • Alkoholi välireklaami piirangud laste- ja noorteesutuste läheduses • Järelevalve noorte pidudel • Kokkulepped <p><u>Kodu ja kogukond</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsevanemate teadmised, hoiakud ja oskused • Kogukonna tugi <p><u>Haridusasutused</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kooli teadmised, hoiakud ja oskused • Õpetajate teadmised, hoiakud ja oskused • Laste ja noorte kriisiolukorras toimetulek • Laste ja noorte sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpe <p><u>Vaba aeg</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Huviringide ja vaba aja tegevuste varieeruvuse ja kättesaadavuse parandamine • Noortele vastutuse andmine

<p>Täiskasvanute alkoholi liigtarvitamise kahjude vähendamise kompleks</p>	<p><u>Joobes isiku ohutuse tagamine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Purjus isikule alkoholi müümisest keeldumine • Järelevalve jõustamine • Juriidilised lisapiirangud <p><u>Ennetustöö täiskasvanutele</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Huvi- ja vaba aja tegevuste võimaldamine • Töökohapõhised programmid <p><u>Passiivne joomine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Avalike ürituste piirangud • Aktiivne kogukond <p><u>Nõustamine ja ravi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Informeerimine • Sotsiaaltöötaja oskuste arendamine • Psühhosotsiaalse nõustamise või kogemusnõustamise tagamine • Sotsiaaltöötaja koostöö perearstiga • Lähedaste toetamine ja kaasamine • Multiprobleemsed tarvitajad
<p>Miinimumkomplekt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Testostud ja reidid • Alkoholivabade ürituste korraldamine • Sotsiaaltöötaja koostöö perearstiga • Huvi- ja vaba aja tegevuste võimaldamine • Sotsiaaltöötaja oskuste arendamine

Komplekti valikut tehes tuleb arvesse võtta, et komplekside kujundamisel oli eesmärgiks terviklikkuse tagamine. See tähendab, et edu saavutamise eelduseks on kõigi kompleksis kirjeldatud tegevuste teostamine ehk mitmekomponentne lähenemine. Üksiku tegevuse väljavalimine kompleksidest ja elluviimine ei too oodatud tulemust. Tegevuskomplektidest viimane on mõeldud omavalitsustele, kelle valmisolek valdkonnaga tegeleda on madal. Miinimumkomplekt hõlmab teiste komplekside häid praktikaid ja võimaldab n-ö „tulekahju“ kontrolli all hoidmist, kuid ei pruugi tuua arvestatavat probleemide leevendamist.

Iga komplekti lõpus on toodud koondtabel, kus on detailne info meetme eesmärgi, osapoolte, konkreetsete tegevuste kui ka majandusliku kulu hinnangu kohta. Tabelis märgitud „Kulu KOVile“ annab hinnangu, kuivõrd kulukaks konkreetse meetme elluviimine omavalitsusele võib osutuda. Hinnangu andmisel on arvesse võetud tegevustega kaasnevat majanduslikku kulu (arvesse pole võetud ametnike töötunde) ning tegevuste toimumise sagedust, millest tulenevalt on kulukus jaotatud madalaks, keskmiseks või kõrgeks. Tegevuste planeerimisel tuleb arvestada, et tabelis antud hinnang kulule võib omavalitsuste lõikes erineda sõltuvalt probleemi suuruselt, olemasolevatest võimalustest jms kohalikus omavalitsuses.

Jõudu ja jaksu tegevuskomplektide rakendamisel!

EELDUSED ALKOHOLIPOLIITIKA TEOSTAMISEKS KOHALIKUL TASANDIL

KUST JA KUIDAS ALUSTADA?

Samm 1. Moodustage meeskond

Meeskonna moodustamisel on kõige olulisem leida 3–5 valdkonda tähtsustavat inimest, kellel on soovi ja tahet teemaga tegeleda. Siinkohal tuleb meeles pidada, et rühma peab kuuluma ka laiema otsustusõigusega isikuid – st vallavanem, linnapea, abivallavanemad ja -linnapead või volikogu esimees ning liikmed. Poliitiliste juhtide kuulumine meeskonda lihtsustab ja kiirendab protsessi ning loob eeldused valdkonna järjepidevaks ja süsteemseks arenguks.

Lisaks poliitilisele juhile võiks meeskonnas olla ka administreeriv juht, kes organiseerib igapäevaselt tegevuskava elluviimist. Tulenevalt valitud tegevuste komplektist võiks kindlasti meeskonnas olla avalike ürituste ja alaealiste puhul ka politsei esindaja ning täiskasvanute puhul perearst.

Samm 2. Kaardistage olukord

Omavalitsusele sobiva tegevuste komplekti valimiseks on esmalt vajalik olukorra kaardistamine. Omavalitsus, kellel on terviseprofiil olemas, peab olukorra kaardistamiseks välja otsima tabelis 2 nimetatud terviseprofiili indikaatorid ning juba kogutud andmeid hindama alkoholipoliitika vaatenurgast – milline on üldine olukord, millised võimalused on hetkel olemas, mis on puudu ning milleks ollakse tulenevalt saadud tulemuste ja välja pakutud tegevuskomplektide võrdlusest võimelised. Terviseprofiili koostanud omavalitsustel on suurem osa vajaminevast informatsioonist juba olemas. Omavalitsused, kellel profiili pole, võiksid info kogumisel lähtuda tabelis 2 kirjeldatud indikaatoritest, millega saab ühtlasi anda ka arvestatava sisendi terviseprofiili koostamiseks.

Tabel 2. Indikaatorid

Ülalpeetavate määr ehk mittetööealiste hulk elanikkonnast võimaldab paremini planeerida organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevusi (nõudlus ja vajadus teenuse järgi sihtrühmas, kellel on rohkem vaba aega). Organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevused on peamine ennetustegevuse meetod.

Rahvastiku soo- ja vanusejaotus. Statistiliselt tarbivad rohkem alkoholi täiskasvanud mehed. Alaealiste hulgas on alkoholi tarvitamise osas noormeestest juba mõningates piirkondades möödunud või möödumas neiid. Soolise- ja vanuselise jaotuse olemasolu tagab adekvaatsed andmed tegevuste planeerimisel. Näiteks pole otstarbekas suunata kõiki ressursse lastele ja noortele mõeldud komplekti elluviimiseks, kui piirkonnas on noorte ja laste arv väga väike ning domineerib keskealiste töötute meeste sihtrühm.

Registreeritud töötuse määr ja tööhõive määr. Töötusest võib alguse saada negatiivsete sündmuste ahel (stress, depressioon, enesehinnangu langus, konfliktid lähedatega), mis võib viia alkoholi liigtarvitamiseni. Omades ülevaadet töötute hulgast saab omavalitsus pöörata suuremat tähelepanu riskirühma liikmetele ja pakkuda neile erinevaid tööturuteenuseid. Emotsionaalne tugi on äärmiselt oluline pikaajaliste töötute puhul, kellel on suurem oht riskikäitumiseks.

Väljamakstud toimetulekutoetused toimetulekupiiri tagamiseks. Vaesus on oluline riskikäitumist aktiveeriv aspekt. Kehvast majanduslikust olukorrast tulenev depressioon, konfliktid ning toimetulekuraskused võivad inimese viia alkoholi liigtarvitamiseni. Toimetulekuraskustega sihtrühma puhul on äärmiselt oluline pöörata tähelepanu ka salaalkoholi levikule ning kättesaadavusele piirkonnas, et vältida lisariske, mis tulenevad ebakvaliteetse alkoholi tarbimisest.

Paikkonnas pakutavad sotsiaalteenused on olulised riskikäitumisest tulenevate kahjude vähendamiseks. Öömaja ja varjupaikade olemasolu, sotsiaalelamuasemed, sotsiaaltransport jms – kõik need teenused aitavad vähendada alkoholi tarvitamisest tulenevaid kahjusid ning parandavad inimeste toimetulekut tarvitamisest tulenevate tagajärgedega.

Kogukonna motivaatorid on omavalitsuse poolt kogukonna aktiveerimiseks loodud tunnustuskampaniad (kaunis kodu, parim sportlane, aasta tegu jms). Tunnustamine tekitab väärtustatuse ning vajalikkuse tunnet, mis on olulised motivaatorid. Motiveeritud kogukonda on võimalik kasutada alkoholipoliitika kujundamisel ning elluviimisel.

Kohalike elanike kaasamistava aitab maksimaalselt rakendada kohalikku inimressurssi, vähendada omavalitsusele langevat tegevuskoormust ja aidata ühtlasi tõsta ka kodanikuaktiivsust ning sotsiaalset vastutust.

Laste arv haridusasutustes ja lastehoius annab ülevaate sihtrühma suurusest. Uuringute sõnul liigub esmakordne alkoholi proovimine üha varasemasse vanusesse, mistõttu on oluline varajase ennetustööga alustada juba algkooli tasemel. Kuna kool on üks kanalitest, kus ennetustööd läbi

viiakse, on laste arv haridusasutustes ennetustöö planeerimiseks ja mahu hindamiseks vajalik.

Koolikohustuse täitmine. Koolikohustust mittetäitvatel noortel on suurem oht riskikäitumiseks. Alkoholi tarvitamine ja sellest tulenevate kahjude vähendamine nõuab suuremat tähelepanu ning võimalusel juhtumipõhist lähenemist.

Laste ja noorte huvitegevused ning avatud noorsootöö. Oluline on omada infot organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevuste süsteemi hindamiseks ning vajadusel ümberkorralduste läbiviimiseks. Organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevuste korraldus on peamine ennetustöö vahend.

Liiklusõnnetustes hukkunud ja vigastatute arv ning joobes tabatud sõidukijuhtide arv annavad olukorra kaardistamiseks ülevaate joobes juhtimise kohta. Omavalitsusel pole võimalusi nimetatud aspektides kehtivaid seadusi muuta (etanooli sisaldus väljahingatavas õhus või veres), mistõttu saab omavalitsus läbi teiste tegevuste (ennetustöö, ühistranspordivõimaluste loomine jms) pakkuda olukorra leevenduseks alternatiive.

Alkoholi tarvitamist mõjutav elukeskkond. Indikaator, millega kaardistada jaemüüki teostavad ettevõtted ja juba tehtud tegevused. Tulemuste alusel on võimalik otstarbekalt planeerida sekkumistegevusi.

Tulekahjude arv ning tulekahjus hukkunute ja vigastatute arv. Tulekahjude põhjuseks on suurel määral inimeste hooletus, mis on paljudel juhtudel seotud joobeseisundiga. Alkoholi joove on ka **uppumiste** puhul üks peamisi õnnetuste teket soodustavaid tegureid.

Kohalik kultuurielu. Ennetustööga seonduv indikaator, mis annab ülevaate kultuurisündmuste tarbimise aktiivsusest ning kättesaadavusest kogukonnale.

Terviseteenuste ülevaate abil on võimalik olukorda hinnata ning leida vastused küsimustele: kas ja milliseid nõustamisteenuseid me alkoholi liigtarvitajatele ning nende lähedastele pakume; kas pakutud teenuse mahud on vastavuses nõudlusega jne.

Alaealiste sõltuvusainete tarvitamine. Täpsemad andmed omavalitsuse kohta aitavad kavandada sihtgruppidele suunatud tegevusi. Sageli on alkohol ja tubakas esimesed ja kõige lihtsamini kättesaadavad sõltuvusained, millest liigutakse edasi teise sõltuvusainete proovimiseni.

MIDA ON VEEL VAJA ANALÜÜSIDA ENNE, KUI TEGUTSEMA HAKATA?

Lisaks terviseprofiilides sisalduvatele indikaatoritele on veel mõned valdkonnad, millele tuleks mõelda ja vajadusel infot juurde koguda:

- Ennetustegevus ja turvalise keskkonna loomine noortele
 - Kas Teie omavalitsuse koolides on toimivad ja aktiivsed hoolekogud? Kuivõrd tegeletakse uimastiennetuse valdkonnaga?
 - Milline on noorsootöötajate pädevus ja kuivõrd nad tegelevad uimastiennetuse valdkonnaga?
 - Milliseid tegevusi on haridusasutustes ning noortekeskustes uimastiennetuse valdkonnas tehtud? Hetkeolukorra hindamiseks saab kasutada järgmise juhendi Lisa 3. Uimastitega seotud hetkeolukorra hindamisjuhendi leiad siit.
 - Kuivõrd on lapsevanemad teavitatud ja kaasatud uimastiennetuse tegevustesse haridus- ja noortesutustes?
- Ametnike oskuste ja pädevuse analüüs
 - Millised ametnikud Teie omavalitsuse koosseisust peaksid olema kaasatud ja oleksid sobilikud valdkonnaga tegelema?
 - Millised Teie omavalitsuse piirkonnas töötavad spetsialistid (perearstid, sotsiaaltöötajad, nõustajad jms) saavad ja oskavad läbi viia esmast nõustamist, korraldada abistamist ja suunamist vajalike teenusteni, protsessi suunata ja jälgida?
 - Kas valdkondlikel spetsialistidel (sotsiaaltöötaja, lastekaitsetöötaja jne) on teadmisi ja oskusi, et leida tõenduspõhine ja kättesaadav abi inimesele, pakkudes samaaegselt tuge perekonnale?
 - Milliseid teadmisi ja oskusi eelkirjeldatud spetsialistid valdkonnaga tegelemiseks võivad lisaks vajada (näiteks alkoholi liigtarvitamise varajase avastamise lühinõustamine perearstidele, -õdedele, sotsiaaltöötajatele; mobiilne noorsootöö jne)?
- Ohukohtade analüüs
 - Kas ja millised on omavalitsuse territooriumil piirkonnad (korterid, pargid, väljakud, majad, bussipeatused vms), kus noortele meeldib koguneda ja aega veeta?
 - Kas ja millised on omavalitsuse territooriumil piirkonnad (korterid, pargid, väljakud, majad, bussipeatused vms), kuhu kogunevad alkoholi liigtarvitajad?

**KEDA JA KUIDAS
TEGEVUSTE
PLANEERIMISSE
JA ELLUVIIMISESSE
KAASATA?**

Samm 3. Valige kompleks

Kutsuge kokku laiapõhjaline osapooli kaasav inimeste ring (vabaühendused, kool, huvi- ja vaba aja keskused, korrakaitse, perearstid jne). Laiapõhjaline tööühm loob eeldused mitmekesisema ning kõigi vajadusi ja soove koondava sisendi saamiseks komplekti valikul. Kuna era- ja avalike organisatsioonide tegevuse eesmärgid võivad olla vastandlikud, tuleks protsessi sujuvat arengut silmas pidades kaasata ettevõtjaid tegevuste elluviimisesse, mitte planeerimisse.

Järgnevalt on toodud lühike loetelu, kes võiksid tegevuskomplektide valiku kaalumisel esindatud olla lisaks meeskonnale, kes paikkonnas valdkonna arengu eest vastutab. Tegemist ei ole kindlasti lõpliku loeteluga.

- Avalike ürituste komplekt – KOVi ettevõtlusega seotud ametnikud, politsei, Päästeamet, kohaliku meedia esindajad (võib kaasata ka kogukonna esindajaid, kuid see pole eelduseks komplekti elluviimisel).
- Alaealiste alkoholitarvitamise ennetamise kompleks – koolijuhid, huvikoolide juhid, vaba aja teenuste osutajad (noortekeskused, kultuurimajad jne), politsei, kogukonna vabaühendused, sh noorteühendused (nt õpilasesindused), lapsevanemad, KOVi ametnikud ja spetsialistid, kohaliku meedia esindajad.
- Täiskasvanute alkoholi liigtarvitamise kahjude vähendamise kompleks – politsei, kogukonna vabaühendused ja sädeinimesed, perearst, pereõde, piirkonnas ravi, nõustamise- ja rehabilitatsiooniteenust pakkuvate asutuste esindajad, vaba aja teenuste osutajad (kultuurimajad, rahvamajad, päevakodud jne), KOVi ametnikud ja spetsialistid, kohaliku meedia esindajad, võimalusel sihtgrupi esindajad, näiteks eneseabigruppide juhid.
- Miinimumkomplekt – sotsiaaltöö spetsialistid, politsei, perearst, pereõde, kogukonna vabaühendused ja sädeinimesed, huvi ja vaba aja teenuste osutajad, kohaliku meedia esindajad.

Tutvustage kaardistamise käigus saadud tulemusi ja tegevuskomplektide sisu võimalikult suurele inimeste ringile. Saadud informatsioonist tulenevalt valige ühiseid eesmärke ja ootusi arvestav, omavalitsuse võimekusega vastavuses olev tegevuskomplekt.

Tegevuste komplektivalimisel tuleks meeles pidada, et oluline on järjepidevus. Kogukonnas muudatuste elluviimine (sh uute normide kujunemine) võtab aega. Seega, kui soovite näha kogukondlikku mõttemaailma ning suhtumise muutust, tuleks tegevusi järjepidevalt mitme aasta jooksul ellu viia. Mida madalam on kogukonna algne teadlikkus probleemist, seda pikemaks mõju ilmnemise aeg kujuneb.

Samuti pidage tegevuskomplekti valides silmas, et meedial on oluline roll informatsiooni levitamises, kuid sageli jääb meedia otsene mõju väiksemaks kui oodatakse. Suhtekorraldus ning optimaalne ja adekvaatne teabe levitamine toetab iga tegevuskomplekti rakendamist, kuid meedia poolehoiu ning mõju saavutamise võib osutada arvatumast keerulisemaks.

Samm 4. Moodustage tööruhm

Leidke vastavalt valitud tegevuskomplektile (vaadake komplektide koondtabelitest „osapooled“ veergu) eri osapoolte esindajad, kes soovivad teiega komplekti elluviimisel koostööd teha. Partnerite leidmisel võib kasutada mitmeid motiveerimise viise, kuid meeles tuleb pidada, et mõju omamiseks peab tegevuste elluviimine olema pikaajaline, mistõttu on oluline kaasata inimesi, kellel on sisemine motivatsioon ja sotsiaalne vastutustunne valdkonnaga tegelemiseks ilma rahalist tasu saamata. Tööruhma liikmeskonna pikaajalisus on oluline stabiilseks ja järjepidevaks tegevuskomplekti elluviimiseks.

Kui tööruhma liikmed on leitud, sõlmige koostöökokkulepped hea tahte näitamiseks. Kokkulepped ei pea olema juriidiliselt siduvad ega kirjalikud, vaid usaldusel põhinevad ja võrgustikutööd väärtustavad.

RAKENDUSPLAAN – VALITUD KOMPLEKTI TEGEVUSTE ELLUVIIMISE KAVA

Samm 5. Koostage rakendusplaan

Tööruhmaga koostage valitud komplekti rakendusplaan, kus on määratletud täpsemalt osapoolte ülesanded ja rollid tegevuste elluviimisel. Osapooltele ülesannete andmisel veenduge, et tegevuse elluviijal on võimekus tegevust süsteemselt ja regulaarselt korrata.

KINDLUSTAGE TEGEVUSELE POLIITILINE TOETUS

Komplektielluviimise eelduseks on poliitiline toetus. Selleks on nii meeskonnal kui ka laiapõhjalise tööruhma liikmetel (koostöös enda kolleegide, esindatava organisatsiooni liikmetega jne) võimalik läbi eestkoste mõjutada kohalikke otsusetegijaid (volikogu, valla- ja linnavalitsus). Laiema kõlapinna ja toetuse saavutamiseks kogukonnas on vajalik tööruhma liikmete aktiivne teavitustöö tegevustest ja seatud eesmärkidest. Kui juhtrühma kuuluvad ka kohaliku omavalitsuse juhid, on poliitilise toetuse saavutamine lihtsam, kuna on olemas otsekanal otsustusareenile.

Samm 6. Rakendusplaani elluviimine

Alustage järkjärgulist tegevuste elluviimist. Äрге unustage, et tegevuse mõju avaldumine ning kogukonnas kehtivate normide ja väärtuste muutumine on pikk protsess. Seetõttu on oluline tegevuste jätkumine kogu perioodi vältel. Tegevuste elluviimise perioodil jätkake tööruhmade kohtumisi, et arutada juba elluviidut ja vajadusel leida lahendusi esile kerkinud probleemidele, küsimustele jms.

Samm 7. Tegevuste hindamine

Tegevuste hindamine on oluline komponent, mis annab tagasisidet tehtud tööle ning toob välja kitsaskohad. Hindamise puhul ei tohiks unustada, et oluline on baastaseme väljaselgitamine enne tegevuste elluviimist – baastaseme ning hindamistulemuste võrdlus annab informatsiooni selle kohta, kas on liigutud eesmärgi suunas.

Baastaseme väljaselgitamiseks soovitage läbi viia järgnevad uuringud:

- Kooliõpilaste uuring – anonüümne küsitlusuuring (ankeet) kõigis omavalitsuse koolides kõigi 9. ja 11. klasside õpilaste seas.

- Kogukonna uuring – anonüümne kogukonna küsitlusuuring (ankeet) meili või postiteenuse vahendusel.
- Testostlemine.

Juba väljatöötatud küsitlusankeete ning juhiseid uuringute läbiviimiseks on võimalik saada Tervise Arengu Instituudist (kontakt triinu.toobalt@tai.ee). Lisaks on olemas üldine juhendmaterjal tervise ja heaolu uuringute läbiviimiseks paikkonnas (leitav siit).

TEGEVUSTE KOMPLEKTID

AVALIKE ÜRITUSTE KOMPLEKT

Otsene eesmärk – alkoholi kättesaadavus vähenenud

Pikaajaline eesmärk – alkoholivaba aeg on suurenenud

Peamine elluviija: KOV

Tegevuste elluviimise kulu KOVile – madal

Tugeva võrgustiku vajadus – ei

Kohalikku omavalitsust mõjutavad alkoholipoliitika kujundamisel enim kaks seadust – alkoholiseadus ning korraaitseadus. Omavalitsused ei saa muuta keskvalitsuse poolt seatud üldiseid piiranguid (näiteks ajaline alkoholi jaemüügi keeld 22.00–10.00). Küll aga on avalike ürituste puhul omavalitsustel kõige enam võimalusi juriidiliselt alkoholi jaemüüki ja tarvitamist enda territooriumil reguleerida.

Avalike ürituste komplekt on tegevuste ja osapoolte arvu arvestades kõige lihtsamini rakendatav ja vähem lisaraha nõudev tegevuskomplekt, mille abil on omavalitsusel võimalik juriidilisi meetmeid rakendades alkoholi tarbimist vähendada. Komplekt ei eelda elluviimisel hästi toimivat laiapõhjalist võrgustikku. Enamus tegevusi viib ellu omavalitsus ja nendega ei kaasne üldjuhul rahalisi lisakulutusi. Järelevalve tõhusaks läbiviimiseks ning muudatustest teavitamiseks on oluline osapoolte (korraldajad, ettevõtjad, kohalikud elanikud) koostöö.

1.1. Juriidilised meetmed

Õiguslike piirangute kujundamine kohalikul tasandil ei eelda tugevat võrgustikutööd, vaid on ainult kohaliku omavalitsuse protsess, mis on sõltuvuses ametnike ja poliitikute tahtest.

Tegevuste mõju avaldamiseks vajaliku järjepidevuse tagamiseks on mõistlik üldised seisukohad kirja panna volikogu poolt kinnitatud valla või linna avalike ürituste korraldamist reguleerivates dokumentides.

1.1.1. Alkoholi jaemüügi ja tarvitamise piirangud avalikel üritustel

ALKOHOLIVABAD ÜRITUSED

Eesmärk on suurendada alkoholivabade avalike ürituste arvu, mis vähendab võimalikku tarvitamisest tekkivat kahju nii tarvitajale kui ka passiivsetele joojatele.

Lastele, noortele ja peredele suunatud üritused (eelkõige perepäevad, lastekaitsepäevad jms) peaks olema üks valdkond, kus alkoholi müük, reklaam ja tarvitamine on keelatud. Tulenevalt seadusest ei ole alkoholi tarvitamine alaealistele lubatud, mistõttu ei ole mingisugust põhjust alkoholi alaealistele suunatud üritustel pakkuda. Peredele suunatud üritustel osalevad küll ka täiskasvanud, kuid kvaliteetaja veetmine oma perega ei eelda alkoholi tarvitamist, mistõttu võiks kaaluda ka nendel üritustel piirangu kehtestamist. Euroopa alkoholihartas on kirjas: „Kõigil lastel ja noorukitel on õigus kasvada üles keskkonnas, mis on kaitstud alkoholitarbimise negatiivsete tagajärgede ning, nii palju kui võimalik, ka alkoholsete jookide propageerimise eest“.

Mis on pereüritus? Sageli on keeruline defineerida ürituste sihtrühma, kuna pereürituste sildi all peetakse täna ka suuri festivale (nt Õllesummer). Seetõttu võiks omavalitsus kaaluda, et laia sihtrühmaga üritustel on alkoholi

MIDA SAAB KOV AVALIKEL ÜRITUSTEL REGULEERIDA?

müümine keelatud teatud ajavahemikus (päevasel ajal) või lubatud ainult kindlalt eraldatud territooriumil.

Spordiüritused ja -võistlused moodustavad teise valdkonna, kus alkoholi müümine, reklaam ja tarvitamine ei ole põhjendatud. Spordiüritused viitavad sportlikule, tervele ja täisväärtuslikule elustiilile, mille hulka ei kuulu alkoholi tarvitamine.

Veekogude ääres või nende vahetus läheduses toimuvate ürituste puhul on turvalisuse aspektist lähtudes oluline keelata alkoholsete jookide müük ja ka tarbimine (enda kaasa toodud joogid). Varasemad praktikad tõestavad, et hoiatavad sildid, veepiiri eraldamine täiendavate paelte või nõõridega ning turvameeste kohalolu ei takista soovijal joobes vetteminemist. Lisaks joobes ujumisele võib vigastusi tekitada ka maha visatud ning liiva sisse peitunud taara.

Suureneva alkoholivaba ajaga kaasneb üldine kasu inimese tervisele (väheneb risk haigestuda, ollakse tervemad ja aktiivsemad), vähenevad tarvitamisest tulenev ohuolukordadesse sattumine (õnnetused, kuriteo ohvriks langemine jms) ja võimalikud kahjud teistele (pervägivald, avariid jms).

Lapsed. Mida enam on lapsel võimalik viibida alkoholivabas keskkonnas ning veeta aega koos kainete täiskasvanutega (sh lapsevanemad), seda suurem on tõenäosus, et laps ei hakka normiks pidama purju joomist ega napsitamist (sagedane väikese alkoholikoguste tarvitamine).

Hoiakud. Alkoholivabade ürituste korraldamine aitab muuta kogukonnas üldlevinud arvamusi ja seisukohti. Näiteks on laialt levinud arusaam, mille kohaselt spordivõistlusi vaadates on kombeks tarvitada alkoholiseid jooke. Järjepidev alkoholivabade spordiürituste korraldamine on üks viis, kuidas selliseid arusaamu ümber lükata.

Sponsorlus. Ürituste korraldamisel on suur roll sponsoritel ning nende ressurssidel, mistõttu on ebarealistlik eeldada, et sponsorlusest täielikult loobutakse. Sellegipoolest on kohalikul omavalitsusel võimalik ühe alternatiivina võimalik piirata näiteks alkoholitootjate reklaami valdkondlikel (lapsed, noored) üritustel, investeerides ise vajalikku inventari (vabaõhuüritustel kasutatavate laudade, toolide ja ka päevavarjude ostmise).

Meetmete rakendamisel suureneb alkoholivaba aeg, mis aitab kaasa alkoholialaste sotsiaalsete normide ja hoiakute muutumisele kogukonnas. Ühtlasi on lihtsam tagada avalikku korda, suurendada turvatunnet ning vähendada tarvitamisest tulenevaid ohte ja kahjusid inimesele ja kogukonnale laiemalt.

Seadusliku aluse meetmele annab alkoholiseaduse § 41 ja § 42 ning korraaitseaduse § 59 lg 1 (2015, novembri seisuga).

AJALISED PIIRANGUD

Eesmärgiks on vähendada alkoholi kättesaadavust ning tarbimisest tulenevat kahju.

**AJALISTE
MÜÜGIPIIRANGUTE
KEHTESTAMINE
LÜHIAJALISELT ON
OMAVALITSUSTELE
LUBATUD**

Üldine piirang vs. lühiajaline piirang. Alkoholimüügi ajalise piirangu kehtestamine üldise piiranguna (kogu aeg, väljapool avaliku ürituse toimumise aega) ei ole kohalikule omavalitsusele lubatud. Omavalitsus saab reguleerida alkoholi müümise aega avalikel üritustel.

Lõpetada müük tund aega enne ürituse lõppu. Alkohoolsete jookide müügi lõpetamine enne ürituse lõppu on tõhus, sest takistab inimeste purju jäämist ja võimaldab kojumineku ajaks (teekond, kus võib esineda ohte – kuriteo ohvriks langemine, kukkumised, avariid jms) kainemaks saada. Rahvusvahelises praktikas on ajalised alkoholimüügi piirangud osutunud tõhusaks, mistõttu tasuks omavalitsustel avalikel üritustel müügijaaja piiramist kaaluda.

Meetme rakendamisel on võimalik piirata alkoholi tarvitamisest tulenevaid kahjusid, vähendada avaliku korra rikkumise tõenäosust ning tagada turvalisem kodutee nii tarvitajatele endile kui ka teistele küllastajatele.

Seadusliku aluse meetmele tagab korrakaitseaduse § 55 lg 2 p 2 ja § 59 lg 1 (2015, novembri seisuga).

PIIRITLETUD MÜÜGI- JA TARVITAMISALAD

Eesmärk on vähendada alkoholi eksponeeritust ja tähtsust avalikus ruumis ning muuta üritustel osalemine meeldivaks ja turvaliseks ka neile, kes ei soovi alkoholiga kokku puutuda või soovivad kaitsta oma lapsi alkoholiga kokkupuutest. Väiksem tarbimismugavus ning suurem ooteaeg võivad kallutada vähemalt osasid inimesi vähem alkoholi tarbima.

Piiritletud müügi- ja tarvitamisalad on selgelt eristatud alad avaliku ürituse territooriumil, kus on lubatud alkoholi müüa ja tarvitada.

Tõhusam järelevalve. Alkoholi müügiks ja tarvitamiseks piiritletud ala lihtsustab üritusel järelevalve teostamist liigtarvitajate ja alaealiste tarvitajate üle. Alale sisenedes on vajalik isiku vanuse tuvastamine, mis eeldab turvatöötaja olemasolu ala sissepääsu juures.

Eraldatud alad võimaldavad lastel ja alkoholi mittetarvitavatel täiskasvanutel nautida üritust alkoholivabas keskkonnas, mis läbi väheneb alkoholi tarvitamisest tulenev kahju teistele küllastajatele.

Meetme rakendamisel muutub lihtsamaks ja tõhusamaks avaliku korra tagamine. Ühtlasi muutub alkoholi tarvitamine ebamugavamaks, mistõttu võib väheneda ka üldine tarvitamisest tulenev kahju.

Seadusliku aluse meetmele tagab alkoholiseaduse § 42, korrakaitseaduse § 59 lg 1 ja § 55 lg 2 (2015, novembri seisuga).

PIIRANGUD SERVEERIMISANUMATELE JA MÜÜDAVALE ALKOHOLILE

Eesmärgiks on alkoholi tarvitamisest tuleneva kahju vähendamine.

Alkoholi kanguse piirangu abil on inimesel raskem ennast purju juua, kuna kanget alkoholi ei serveerita. Näiteks võib omavalitsus kehtestada piirangu, mille kohaselt ei tohi üritusel müüa alkoholi, mis on kangem kui 5%.

Meetmete rakendamine loob kõigile ürituste külastajatele ohutuma keskkonnaning aitab tagada avalikku korda. Väiksemate serverimisanumate kasutamisega kaasneb sagedasem otsuse langetamine ostude suhtes. Ostuga kaasnevad vastuargumendid (rahaline kulu, tervislik seisund jne) suurendavad tõenäosust, et tarvitamine lõpetatakse varem.

Seadusliku aluse meetmele annab alkoholiseaduse § 42 (2015, novembri seisuga).

1.2. Mittejuriidilised meetmed

Mittejuriidiliste meetmete hulka kuuluvad tegevused, mis ei eelda juriidiliste piirangute kehtestamist, vaid on teostatavad ümberkorralduste, jõustamise ning koostöö kaudu.

1.2.1. Järelevalve suurendamine

Eesmärk on suurendada kehtivate seaduste ja reeglite järgimist ning tagada avalik kord ja ohutus eelkõige avaliku ürituse korraldaja poolt.

Järelevalve suurendamine ehk jõustamine on teaduskirjanduse sõnul üks kolmest kohaliku alkoholipoliitika eesmärkide saavutamise tugisambast (lisanduvad avalik toetus ja regulatsioonid).

Järelevalve olulisus. Inimeste korralekutsumiseks, enesedistsipliini aktiveerimiseks ning avaliku korra tagamiseks on oluline järelevalve tagamine.

Järelevalve teostamine. Avalikel üritustel saavad järelevalvet teostada nii ürituse korraldaja poolt palgatud turvafirma kui ka turvafirmaga koostööd tegevad vabatahtlikud, abipolitseinikud jne. Ohuolukordade tekkimisel või rikkumiste tuvastamisel on turvafirmal alati võimalik kaasata politseid. Omavalitsus saab ürituse korraldajalt paluda üritusele avaliku korra järelevalvet tagama suurema hulga inimesi.

Joobekontroll. Ürituse lõppedes võib korraldada joobekontrolli ürituste parklast väljasõidul või korralduspaiga ümbruses, et vähendada võimalikke kahjusid.

Meetme rakendamisel suureneb kehtivate seaduste ja piirangute tõhusus.

1.2.2. Ühistranspordi ümberkorraldused

Eesmärk on alkoholi tarvitamisest tuleneva kahju vähendamine.

Ühistranspordi võimaluse korraldamine suurematel avalikel üritustel on lihtne meede, kuidas vähendada joobes juhtimise tõenäosust.

Koostöö naaberomavalitsustega. Graafikuväliste sõitude tellimisel võib omavalitsus koostööd teha naaberomavalitsustega, kuna suuremate avalike ürituste puhul on suure tõenäosusega ka naaberomavalitsuste elanikke, kes samuti vajaksid transpordivõimalust koju.

Maksumus. Omavalitsus ei pea kogu maksumust ise tasuma, vaid võimalik on teha koostööd lisaks naaberomavalitsustele ka ürituse korraldajatega.

**KELLELE ON JUHEND
MÕELDUa TEADLIKKUS
LOOB
EELDUSED ÕIGES
TEGUTSEMISEKS D?**

Lisaks saavad elanikud tasuta pileti eest sarnaselt graafikujärgsetele sõitudele.

Meetme rakendamisel suurendatakse kogukonna turvalisust, kuna liiklusesse satub vähem joobes juhte, mis vähendab eluohtlike vigastuste tekkimise tõenäosust.

1.2.3. Teadlik ja aktiivne kogukond

Eesmärk on kasutada kohalikku inimressurssi maksimaalselt turvalise keskkonna loomiseks.

Kogukonna liikmed saavad olla aktiivsed kodanikud, kui peavad ise kinni kehtivatest piirangutest ja reeglitest. Samuti võimaldab teadlikkus olla tähelepanelikum avalikel üritustel ning teavitada rikkumistest (purjus isikule või alaealisele alkoholi müümine, alkoholivälisel alal alkoholi tarvitamine jne) korrakaitsetöötajat.

Kokkulepped. Alternatiivina omavalitsuse poolt pakutud ühistranspordi võimalusele, saavad täiskasvanud omavahel sõlmida kokkuleppeid kaine juhi osas. Kui sõidukis on rohkem vabu istekohti, on võimalik koju viia ka enda naaber vm tuttav.

Teadlikkus. Selleks, et kogukonna liikmed saaksid täita aktiivse kodaniku rolli, on vajalik kommunikatsioon. Odavam viis info levitamiseks (nt teavitamine avalike ürituste reeglitest ja ühistranspordi võimalustest) on kasutada kohaliku meedia kanaleid. Meeldetuletava infona võib ürituse territooriumile lisada ka teavitavad sildid. Ühtlasi kinnitavad meeldetuletused ja sildid soovitud käitumist, võimestavad reegleid austavaid inimesi ning julgustavad vajadusel sekkuma.

Meetme rakendamisel ärgitatakse kodanikuaktiivsust, nii et suureneb kogukonna ühtsus. See loob head eeldused kogukonnas levivate alkoholiga seotud sotsiaalsete normide järkjärguliseks muutmiseks.

1.2.4. Ettevõtjate ja ürituste korraldajate teavitamine

Eesmärk on ettevõtjate teadlikkuse tõstmine.

Süsteematiseeritud info. Lihtsa ülesehituse ning selgesõnalise infomaterjali olemasolu ettevõtjatele ning ürituste korraldajatele vähendab segadust ja arusaamatusi. Infomaterjal ei pea olema trükis, vaid võib olla ka failina omavalitsuse kodulehelt kiiresti leitav.

Vajalik info. Infomaterjalis peaks olema kõik vajalik info, mis on ürituse korraldajale ning ettevõtjale vajalik – kehtivad juriidilised piirangud, kasutusel olevad mittejuriidilised meetmed, omavalitsuse ootused ja eesmärgid avalike ürituste puhul jms.

Meetme rakendamisel väheneb aega nõudev kirjavahetus ja telefonisuhtlus, mis lihtsustab nii ametnike kui ka ürituste korraldajate tööd. Samuti aitab selge ja üheselt mõistetav informatsioon ära hoida tahtmatuid teadmatusest tulenevaid rikkumisi.

**KOOSTÖÖ
ETTEVÕTJATEGA
LOOB ROHKEM
VÕIMALUSI**

1.2.5. Koostöö ettevõtjatega

Eesmärk on läbi võimalikult mitmekülgselt tegevuste saavutada laiaulatuslik mõju alkoholi tarvitamisele avalikel üritustel.

Informeerimine. Sõbraliku ja eesmärgipärase koostöö eelduseks on osapoolte informeeritus. Seetõttu on oluline teavitada kohalikke ettevõtjaid ja ürituste korraldajaid omavalitsuse poolt planeeritavatest tegevustest, et tagada nende toetus.

Õigusruumi piiratus. Rahvusvaheliselt on veel mitmeid regulatsioone ja piiranguid, millel tõenduspõhiselt on eesmärgipärane mõju. Eesti õiguskorda arvestades ei ole nende rakendamine kooskõlas kõigi seadustega. Seetõttu oleks omavalitsusele kasulik arendada koostööd ettevõtetega ja ürituste korraldajatega, kellega kokkuleppeid luues võib koostöös teiste tegevustega tekkida positiivne mõju ennetustööle ja väheneda alkoholitavitamisest tulenev kahju.

Vastutustundlik serveerimine väljendub müüja teadlikkuses. Alkoholi müük on seadustest tulenevalt keelatud nii alaealistele kui ka joobeseisundile viitavate tunnustega isikule. Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ning nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisi kehtestab valdkonna ministri määrus (vaata siit), kuid määruse rakendamine eraisikutevahelises suhtluses on problemaatiline. Seetõttu on oluline müüjate teadlikkuse ja oskuste kasv, et keerulistes olukordades õigesti toimida.

Ajutised töötajad. Avalikel üritustel müüvad alkoholi sageli ajutised töölised, kellel ei pruugi olla piisavalt vajalikku informatsiooni. Samuti on uuringud tõestanud, et mida noorem on müüja, seda suurem on tõenäosus, et ta müüb alaealisele alkoholi. Müüjate suuremal teadlikkusel kehtivatest seadustest ning vastutustundliku serveerimise parematel oskustel on positiivne mõju alkoholitavitamisest tulenevate kahjude vähendamisel.

Koolitamine. Ettevõtjad saavad koolitada oma töötajaid, et neil oleksid paremad teadmised kehtivatest seadustest (alaealisele ja silmnähtavalt joobes isikutele alkoholi müümine keelatud; vanust tõendava dokumendi küsimine) ja paremad suhtlemisoskused pingelistes olukordades toimetulekuks (müügist keeldumise olukorra lahendamine rahulikult). Lisaks saavad ettevõtjad luua rangemad tingimused teenindajatele ja müüjatele (vähemalt 21-aastased; vahetult enne üritust ja ürituse ajal alkoholi tarbimine keelatud).

Töötajate koolitamise osas on KOVil võimalik teha koostööd kohaliku politsei ja ettevõtjatega. Lühikoolituse kehtivatest seadustest saab läbi viia politsei. Ettevõtjate ülesandeks koostöös omavalitsusega on koolitusvõimaluste leidmine ja töötajatele koolitustel osalemise võimaldamine. Hetkel pakub teenindajate koolitusi Terve Eesti SA.

Alkoholi turundus võib innustada inimesi jooma. Kõige enam mõjuvad reklaamid noortele, kelles positiivseid emotsioone tekitanud reklaam võib julgustada neid alkoholi tarvitama. Kohalikul omavalitsusel puuduvad õigused keelata alkoholitootja logo kasutamist üritustel (plakatil, riietusesemetel, inventaril jne) ja ürituste nimedes (nt Liviko rattaralli), kuid

**VÄRVILAHENDUSED
MUUDAVALD
JÄRELEVALVE
LIHTSAMAKS**

koostöös ettevõtjatega on selliste kokkulepete sõlmimine võimalik.

Erinevate värvidega käepaelad ürituse piletinähtena on lihtne viis, kuidas eristada alaealisi täiskasvanutest ning vanuse kontrollimise protsessi lihtsustada ja kiirendada. Sellisel juhul toimuks ühekordne vanusekontroll piletiostu punktis turvatöötaja juuresolekul, kus küllastajatel on nagunii vaja haarata rahakoti järele. See vähendaks vajadust korduva kontrolli järele ja ühtlasi ka küllastajate võimaliku pahameele teket.

Värviliste topsidega alkohoolsete jookide eraldamine mittealkohoolsetest jookidest on üks võimalus, kuidas järelevalvet lihtsamaks muuta. Värvilahendusega on kergem märgata alaealisi, kes tarvitavad alkohoolseid jooke.

Müügitorpside materjalile piirangute seadmine aitab kõige otsesemalt tagada ohutut keskkonda. Lubades alkoholi müüa vaid plastikust topsidest, ei teki klaastaraga kaasnevaid ohte ja vigastusi (klaasikildudega enese või teiste vigastamine). Plasttaara kasutamine on paljudes ööklubides ning avalikel üritustel levinud praktika.

Serveerimistopsi suurusele piirangute kehtestamise abil on võimalik raskendada purjujoomist. Näiteks keelustab omavalitsus alkohoolsete jookide serveerimise suurematest topsidest kui 0,33 liitrit. Väikese topsi tõttu peab inimene soovi korral tihedamini käima ostujärjekorras. Tulenevalt inimeste eripäradest mõjutab serveeritava koguse suurus tarbitavat kogust nii söögi kui joogi puhul.

Meetmete rakendamisel suureneb ettevõtjate osalus alkoholipoliitika rakendamisel ning suureneb vastutustundliku serveerimise tõenäosus. Ettevõtjate poolehoidu ning toetuse tagamine on oluline, et tagada laiaulatuslikum meetmete mõju.

1.2.6. Tasuta vesi küllastajatele

Eesmärk on vähendada alkoholi tarvitamist alternatiivide laiendamise läbi.

Lihtsus. Tasuta joogivee pakkumine kõigil üritustel (mitte ainult alkoholivabadel üritustel) on lihtne viis, kuidas luua inimestele endale kui ka teistele ohutum ja tervislikum alternatiiv.

Tabel 2. Avalike ürituste tegevuskomplekt

AVALIKE ÜRITUSTE KOMPLEKT. EESMÄRK: vähendada alkoholi tarvitamist avalikel üritustel				
Meede	Eesmärk	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulud KOVile
Juridilised meetmed				
Alkoholi vabade ürituste korraldamine	Suurendada alkoholi vabade ürituste arvu	KOV	KOV – keelata alkohoolsete jookide müük või teatud valdkonna üritustel (liikumine ja sport, lasteüritused veekogude ääres või nende vahetus läheduses toimuvad üritused jne)	Pigem madal Ürituse sponsoreerimine KOVi poolt
Piiritletud müügi- ja tarvita- misalad	Muuta alkoholi ostmise tarbija jaoks ebamugavamaks ja piirata kättesaadavust alaealistele	KOV Turvafirma	KOV – kehtestada avalikel üritustel piiritletud müügi- ja tarvitamise alad, kuhu ligipääs on võimalik ainult täisealistel Turvafirma – vanust tõendava dokumendi küsimine alale sisenedes	Pigem madal Tarade/aedade rent
Piiratud müügiaja seadmine	Vähendada alkoholi kättesaadavust ja tarbimisega kaasnevat kahju	KOV Turvafirma	KOV – ürituse korraldamise loa väljastamisel piiranguna lisada alkoholi müügi kestvus kellaaegiliselt (nt lõpetada müük tund enne ürituse lõppemist) Turvafirma – teostab järelevalvet	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Piirangud müüdava alkoholi kangusele	Alkoholi tarvitamisest tuleneva kahju vähendamine. Ennetada purju joomist.	KOV Turvafirma	KOV – kehtestada piirangud lubatava alkoholi kanguse osas Turvafirma – teostab järelevalvet	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Mittejuridilised meetmed				
Järelevalve suurendamine	Läbi avaliku korra tagamise alkoholi tarbimisest tuleneva kahju vähendamine. Piirangute järgimise tagamine	KOV Ürituse korraldaja Turvafirma/politse	KOV – korrakatseüksuste (sh turvafirmad) informeerimine kehivatest piirangutest ja omavalitsuse ootustest Turvafirma/politse – koostöö omavalitsuse ja ürituse korraldajaga piirangute jõustamiseks; turvafirma ja politsei koostöö ja kõrgendatud tähelepanu; järelevalve jõustamine Ürituse korraldaja – järelevalve lihtsustamiseks võtta kasutusele värvilised käepaelad piletinähtina ning värvilised topsid alkohoolsetele jookidele	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Alkoholi vastutustundlik müük ja serveerimine	Vähendada alkohoolsete jookide müüki juba silmnähtavalt joores ja alaealistele isikutele	KOV Ettevõtjad Kogukond Meedia	KOV – ettevõtjate tähelepanu juhtimine kehivatele seadustele; ettevõtjatele tunnustuskampaaniate loomine; väiksemate kohalike ettevõtete puhul osaline koolituskulude katmine Ettevõtjad – töötajate koolituste tellimine ja osalemise võimaldamine Kogukond – pealtnägijana vajadusel müüja tähelepanu juhtimine kehivatele seadustele Meedia – kogukonna teavitamine kehivatest piirangutest ja seadustest ning üleskutse sekkumisele	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: • * Ettevõtjate toetamine koolituste ostmisel

Meede	Eesmärk	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Mittejuriidilised meetmed				
Koostöö ettevõtjatega	Positiivne mõju ennetustööle ja vähendada alkoholitartvamisest tuleneva kahju vähendamine	KOV Ettevõtjad	<u>KOV</u> – ettepanekute tegemine ettevõtjatele logode kasutamise piiramiseks ning töötajate koolitamiseks (sotsiaalsed oskused, vastutustundlik serveerimine jms). Kokkulepete sõlmimine serveerimisprotsesside suurus, värvuse ja käepaelfe kasutamise osas. <u>Ettevõtjad</u> – KOVi poolt tehtud ja muude alternatiivsete ettepanekute rakendamine; kokkulepete sõlmimine	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Ühistransporditeenuse korraldamine suurematel üritustel	Tagada joobes isikutele transpordivõimalus koju, et vähendada joobes juhtimise ja joobest tingitud vigastussurmade tõenäosust.	KOV Meedia	<u>KOV</u> – vajalike marsruutide kaardistamine; ühistransporditeenuse võimaldamine ürituse ajal; ettevõtjatega lepingute sõlmimine <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine võimalustest	Pigem kõrge/keskmine Võimalikud kuluallikad: • Teenuse osutajale tasu maksmine
Teadlik ja aktiivne kogukond	Kogukonna potentsiaali rakendamine alkoholipoliitika elluviimiseks kohalikul tasandil	KOV Kogukond Meedia	<u>KOV</u> – meedia teavitamine planeeritavatest ja tehtud muudatustest; ühtse ja selge sõnumi edastamine kogukonnale, et tekitada eeldused teadliku ja aktiivse kogukonna kujunemiseks <u>Kogukond</u> – korralduste puhul märgata ja teavitada korralduste töötajast; mitte osta alaealisele alkoholi; omavaheliste kokkulepete sõlmimine alternatiivsete transpordivõimaluste loomiseks (sõiduteenus, kaine grupijuhtimine) <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine kehtivatest piirangutest ja seadustest	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Ettevõtjate teavitamine	Segaduste ja arusaamatuste vähendamiseks kehtivate reeglite ning piirangute osas	KOV	<u>KOV</u> – koostada regulatsioone tutvustav juhend ürituste korraldajatele	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: • Juhendmaterjalide, teadmiste trükkimine (saab ka ilma)
Tasuta joogivee pakkumine	Vähendada alkoholi tarvitamist, pakkudes alternatiivi ürituste küllastajatele	KOV	<u>KOV</u> – organiseerida üritusele tasuta vesi või teha selles osas koostööd ürituse korraldajaga	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: • Joogivee transport, joogivee hind

2. ALAEALISTE ALKOHOLITARVITAMISE ENNETAMISE KOMPLEKT

Otsene eesmärk – alkoholi kättesaadavus alaealistele on vähenenud

Pikaajaline eesmärk – täiskasvanute suhtumine alaealiste alkoholi tarvitamisele on tauniv

Peamised elluviijad: KOV, allasutused

Rahaline kulu KOVile – keskmine

Tugeva võrgustiku vajadus – jah

Eelkõige ennetustegevusele ja järelvalve jõustamisele suunatud komplekt, mis eeldab tugevamat võrgustikku ning suuremat valmisolekut valdkonnaga tegelemiseks. Selles valdkonnas on kohalikul omavalitsusel võimalus rohkem ära teha kui riigil, sest just omavalitsusel on teadmised ja parim ligipääs kogukonnale, kellega koostöös ja keda aktiveerides on võimalik komplekti tulemuslikult ellu viia.

Kuigi eesmärgiks on alkoholi tarvitamise alustamise edasilükkamine varasesse täiskasvanuikka ning juba tarvitavate noorte puhul kättesaadavuse ja tarvitamise vähendamine, on enamik tegevusi suunatud eelkõige täiskasvanutele, kelle kaudu on võimalik muuta keskkonda ja kujundada joomist taunivad sotsiaalseid norme, millest noored juhinduvad. Tegevuste elluviimine võib lähtuvalt omavalitsuse olukorrast nõuda lisarahastust.

Riigi roll juriidilisest aspektist lähtudes on alaealiste alkoholitavitamise ennetamise osas üldiste müügi piirangute (müügikeeld alaealistele, kellaajalised piirangud kättesaadavuse vähendamiseks jms) seadmine. Mittejuriidilisteks tegevusteks on üleriigiliste teavituskampaaniate korraldamine või korraldamise toetamine, juhend- ja teabematerjalide koostamine, koolitused, ennetusprogrammide kohandamine ja arendamine ning järelvalve teostamine politsei kaudu.

Kohaliku omavalitsuse rolliks on koostöös politseiga tagada riigi poolt seatud piirangute järgimine. Lisaks on omavalitsusel võimalik seada lisapiiranguid alkoholipoliitika kujundamiseks kohalikul tasandil. Mittejuriidilistest tegevustest on KOVi võimuses koordineerida osapoolte (vanemad, kool, huvikoolid, ettevõtjad jne), kes moodustavad noore ümber turvalise keskkonna, koostööd.

2.1. Alkoholi kättesaadavus

Kuigi alkoholi sisaldavate jookide müük ja andmine alaealistele on Eestis keelatud, kinnitavad läbiviidud uuringud, et alkoholi ostmise, omamise ja tarvitamise piirangute järgimine on vähene või puudulik. Ostu ise sooritamine, täisealisest sõbra või tuttava abi kasutamine, alkoholi kodust võtmine või lapsevanema käest saamine on levinud viisid, kuidas noored alkoholi kätte saavad.

2.1.1. Testostlemise läbiviimine

Eesmärgiks on tagada seadusega sätestatud vanusepiirangu järgimine alkoholimüügi kohtades.

Ei karistata. Testostlemise eesmärgiks ei tohi ega saa olla karistamine. Selleks puudub seaduslik alus.

Testostlemise korraldaja. Testostlemise korraldamine võiks toimuda

TESTOSTLEMISE ABC

kohaliku omavalitsuse juhtimisel koostöös politsei või kohalike seltsingutega.

Testostu sooritaja. Testostlemise läbiviimine alaealistega on keelatud. Testostu sooritaja peab olema vähemalt 18-aastane noor. Kuna eesmärgiks on kontrollida, kas ja kui sageli alkoholi ostes isikut tõendavat dokumenti küsitakse, siis võiks ostu sooritaja olla müüjale tundmatu noore välimusega (meesterahvaste puhul näiteks ilma habemeta) isik. Väikestes omavalitsustes võiks kasutada naaberomavalitsuste või teisi mittekohalikke noori..

Ostu läbiviimine. Testostlemiste läbiviimine peab olema regulaarne ja korduv tegevus, et omada võimalikult suurt mõju. Soovi korral võib ettevõtjaid planeeritavatest testostudest teavitada (avalikustamata täpset ostu sooritamise päeva), et säilitada paremad suhted ettevõtjatega.

Alkoholi väljaostmine. Ostu läbiviimisel ei pea, kuid võib alkoholi ka välja osta. Juhul kui alkohol ostetakse välja tuleks moraalsel kaalutlustel garanteerida ostetud alkoholi hävitamine. Protseduuriliselt lihtsam on jätta alkohol välja ostmata ning testostu sooritajal tuleb kassas viidata raha puudumisele (näiteks rahakott ununes koju) vms põhjusele.

Tegevusest teavitamine. Paremate suhete loomiseks ja/või säilitamiseks ettevõtjatega võib enne testostude sooritamist teavitada ettevõtjaid omavalitsuse kavatsusest viia läbi testoste, jättes avalikustamata täpse aja ja koha, kus oste tehakse.

Testostlemise tulemused. Testostlemisel saadud tulemused tuleb kindlasti avalikustada nii elanikele kui ka ettevõtjatele. Alustada võiks kõige leebemast ehk individuaalsest tagasisidest, mis käib konkreetse müügikoha kohta. Kui korduva testostlemise tulemusena ei ole olukord paranenud võib kaaluda tagasisidestamist ettevõtete löikes, kus kõik ettevõtjad näevad ka teiste ettevõtjate tulemusi. Kui korduvate testostude tulemusena pole tulemused paranenud ning ettevõtjad probleemi endiselt ei tunnista võib kaaluda ka korduvtulemuste avalikustamist elanikele ettevõtete löikes. Avalikustamine võib mõjutada ettevõtte mainet ning seeläbi innustada ettevõtet probleemiga tegelema.

Meetme rakendamise tulemusena muutub järelevalve tõhusamaks, suureneb müüjate ja kogukonna teadlikkus ning väheneb alkoholi kättesaadavus alaealistele.

2.1.2. Alkoholi müügile juriidiliste piirangute kehtestamine

Eesmärgiks on alkoholi kättesaadavuse vähendamine alaealiste hulgas läbi juriidiliste piirangute kehtestamise.

Põhjalik analüüs. Juriidiliste meetmete rakendamisel tuleb alati teostada põhjalik analüüs, et kehtestatud piirangutel oleks õiguslik alus ja et need ei satuks vastuollu teiste seadustega. Juriidiliste meetmete puhul on väga oluline mitmekülgset läbimõeldud põhjendus, miks rakendataval meetmel on positiivne mõju kogukonna tervisele, turvalisusele, avaliku korra tagamisele jms.

Lisauuringud. Meetme vajalikkuse tõestamiseks võib kohalik omavalitsus lähtuvalt oma võimalustest kaaluda vajalike uuringute läbiviimist, mis

annaks adekvaatset sisendit põhjenduse koostamiseks.

- **Müük eraldi müügialalt või letist.** Kohalikel omavalitsustel on õigus tulenevalt alkoholiseaduse § 42 lg 1 (2015, novembri seisuga) kehtestada alkoholimüügile piiranguid, mille alla kuulub müük eraldi müügialalt või letist.
- **Nädalapäeva müügipiirangud.** Nädalapäeva müügipiiranguid on vajadusel mõistlik kehtestada piirkonna või mingi muu konkreetse ala põhiselt (nt probleemse tankla ümbrus, lõbustusasutuste ümbrus jms), mitte kogu omavalitsuse territooriumil. Eelduseks on väga põhjalik analüüs ning argumenteeritud põhjendus. Oluline on põhjenduses välja tuua, kuidas soovitud piirang aitab kaasa avaliku korra ja kogukonna turvalisuse tagamisele ning elanikkonna tervisele. Meeles tuleks pidada, et ettevõtjatele jääb kaebuvõimalus vastavalt alkoholiseaduse §-le 42 (2015, novembri seisuga).
- **Tähtpäevadel alkoholi jaemüügi peatamine.** Omavalitsustel on õigus avaliku korra tagamise huvides jaemüük peatada. Tuginedes alkoholiseaduse §-le 36 (2015, novembri seisuga), on omavalitsustel võimalus peatada jaemüük erinevatel tähtpäevadel, nt volbriööl, laulupidude ajal, vana-aastaõhtul. Taas on oluline läbimõeldud ning argumenteeritud põhjendus.
- **Müügikohtade asukohta ja tiheduse reguleerimine.** Kui omavalitsus suudab selgelt põhjendada, kuidas mõne müügikoha sulgemine tooks kaasa positiivse mõju avaliku korra ja turvalisuse tagamisele ning elanike tervisele, on müügipiirangu kehtestamine näiteks kortermajas, tanklas või mõnes muus kohas lubatud. Seadusandliku aluse annab alkoholiseaduse § 42 (2015, novembri seisuga).
- **Meetmete rakendamisel** väheneb alkoholi kättesaadavus ning tarvitamise võimalus.

2.1.3. Alkoholi välireklaami piirangud laste- ja noorteesutuste läheduses

Eesmärgiks on alkoholireklaami mõju vähendamine alaealistele.

Alaealised ja reklaam. Reklaamid on eriti ohtlik mõju just noortele, kelles reklaam põhjustab pigem positiivseid emotsioone ja võib julgustada alkoholi tarvitama.

Hoiatavad tekstid ei mõju. Uuringud on tõestanud, et kohustuslikud hoiatavad tekstid alkoholireklaamidest tõstavad küll teadlikkust, kuid ei muuda noorte arusaamu ja suhtumist alkoholi ega selle tarvitamist. See tõestab, et lihtsalt hoiatavad tekstid reklaamil ei too kaasa suuremat mõju kui teadlikkuse tõus.

Välireklaami piirangud. Omavalitsusel on õigus kehtestada välireklaamile piiranguid laste- ja noorteesutuste territooriumil ja vahetus läheduses. Mõiste „vahetus läheduses“ tõlgendamine on iga omavalitsuse enda otsustada, kuid kindlasti peab piirangute kehtestamisel arvestama, et välireklaami ei tohi keelustada kogu omavalitsuse territooriumil. Seadusandlikuks aluseks on reklaamiseaduse §13 lg 1 ja §28 lõige 1 (2015, novembri seisuga).

**REKLAAMI MÕJU
NOORTELE ON
VÕRRELDES TEISTE
VANUSERÜHMADEGA
SUURIM**

**ALAEALISTE
ALKOHOLITARVITAMINE
EI OLE VAID
LASTEVANEMATE
PROBLEEM**

Meetme tulemusena väheneb alkoholsete jookide välireklaami poolt tekitatud väärarusaamade kujunemine noorte hulgas.

2.1.4. Järelevalve noorte pidudel

Eesmärgiks on noorte episoodilise alkoholitarvitamise vähendamine kogunemistel.

Järelevalve jõustamine. Kõige enam saavad tavaliselt tähelepanu lõpupeod, kuid veelgi sagedamini toimuvad sünnipäevapeod, koolipeod jms kipuvad tähelepanu alt välja jääma. Olenemata peost, on peamiseks vahendiks järelevalve jõustamine.

Koostöö kooli, lastevanemate ja politsei vahel. Lõpupidude puhul on kõige tulemuslikum kooli, lastevanemate ja politsei koostöö – kool saab koguda informatsiooni ürituse toimumise aja ning koha osas, lastevanemad saavad kokku leppida, et alaealistele ei osteta peole alkoholiseid jooke. Järelevalvet saab teostada politsei, kes vajalikku informatsiooni (pidude toimumise kohad ja ajad) omades saab regulaarselt peol kontrolli teostada.

Kogukonna roll. Kahjude ennetamisele saab kaasa aidata ka kogukond laiemalt. Näiteks on võimalik ruumide rentijatel alaealiste peo korral nõuda täiskasvanu (lapsevanem/õpetaja) kohalolu. Teise alternatiivina võivad lastevanemad pakkuda võimalusel isiklikke ruume ürituste korraldamiseks, et tagada kontroll ja järelevalve.

Meetme rakendamisel edastatakse selge ning üheselt mõistetav alaealiste alkoholitarvitamist tauniv sõnum terve kogukonna poolt, mis kujundab alkoholi tarvitamisega seotud sotsiaalseid norme ning käitumismustreid.

2.1.5. Kokkulepped

Eesmärgiks on läbi täiskasvanute kokkulepete alaealistele alkoholi kättesaadavuse vähendamine.

Kokkulepped. On oluline, et alaealisi ümbritsevad täiskasvanud (lapsevanemad, kogukond, kool, huvikoolid, noortekeskused jms) tauniks täielikult alaealiste alkoholitarvitamist. Seda on võimalik teostada omavaheliste kokkulepetega, kus ühiselt sõnastatakse lubadused ja nõustutakse neid järgima (näiteks: me ei anna ja ei osta alaealistele alkoholi).

Noored täiskasvanud. Kokkulepete sõlmimisel tuleb eraldi teavitustööd teha noortele vanuses 18+, kellel on seaduslik õigus alkoholi osta ja tarvitada. Täisealised sõbrad ja tuttavad on üks peamisi alkoholi kättesaadavuse kanaleid alaealistele, mistõttu on vaja põhimõtet „Me ei anna ja ei osta alaealistele alkoholi“ juurutada ka nende hulgas.

Teavitustööd 18+ noortele saab läbi viia gümnaasiumi viimastes klassides ja kutsekoolides, tugevama mõju avaldamiseks võib kaasata politsei, kelle nägemisest võib kaasneda lisaks saadud informatsioonile (õigused, kohustused, rikkumisega kaasnevad kahjud) ka psühholoogiline, korralekutsuv mõju.

Meetme rakendamisel väheneb alaealistele alkoholi kättesaadavus kogukondlike kokkulepete ja tauniva suhtumise tulemusena.

2.2. Kodu ja kogukond

Kodu ja kogukond moodustavad varasest east keskkonna, milles laps veedab suurema osa oma päevast. Lapsi ümbritsevate täiskasvanute hoiakud ja käitumine mõjutavad last väga tugevalt. Eelkõige on komplekti tegevused suunatud täiskasvanud pereliikmetele (lapsevanemad, vanavanemad, õed-vennad), kuid kindlasti ei tohi ära unustada kogukonna laiemat rolli ühiste sotsiaalsete normide loomisel ning vähesemate oskuste ja teadmistega perede laste toetamisel.

2.2.1. Lastevanemate teadmised, hoiakud ja oskused

Eesmärgiks on suurendada lastevanemate teadlikkust alkoholi tarvitamisega kaasnevatest kahjudest alaealistele ning taunivat suhtumist alaealiste alkoholitarvitamisse.

Teema käsitlemine lapsega. Avatud ja teadlik täiskasvanu on valmis mõttevahetuseks lapsega, oskab last kuulata ning ennast selgelt väljendada. Statistika näitab, et noored alustavad alkoholi tarvitamist varases eas (Eesti noored proovivad alkoholi keskmiselt 12,4-aastaselt ning esimesed purjujoomised toimuvad 13,4-aastaselt). Teemade käsitlemine kodus peaks toimuma enne alkoholi proovimist, kuna hilisem sekkumine ei pruugi enam osutada niivõrd tõhusaks. Vanemate ülesandeks on just nooremas eas lapsega teema arutamine ning selgitamine.

Koos avastamine. Lapsevanemad peaksid koos lapsega uurima, kuidas alkohol noore inimese organismi mõjustab, miks täiskasvanud vahel alkoholi tarvitavad jms. Kindlasti ei tohi keskenduda ainult keeldudele, vaid oluline on arutelu ning selgitused. Lapsevanemad saavad koos lapsega veebilehel noored.alkoinfo.ee teemaga tutvuda. See on suunatud 11–17aastastele noortele.

ENNETUSTÖÖD TULEB ALUSTADA VARAKULT

Hilisem ennetustöö ei tööta. Ennetus- ja teavitustöö tegemine hilisemas vanuses ei ole enam nii tõhus, kuna siis on noort mõjutavaid gruppe oluliselt rohkem ning suuremat rolli mängib nii eakaaslaste surve kui ka arengust tulenev huvi uute väljakutsete vastu. Kõige tõhusamalt saavad lapsevanemad ja haridusasutused ennetustööd ellu viia siis, kui riskikäitumist veel ei esine.

Peresised kokkulepped. Lapsega tuleb kokkulepped sõlmida enne, kui ta hakkab alkoholi proovima. Ühtlasi peab lapsele selgitama, miks peresised kokkulepped on olulised (turvalise keskkonna loomine, usalduse ning peresiste suhete hoidmine jms).

Selge sõnum. Vanemate sõnum noorele peab olema ühene ja selgesti mõistetav sõnum. Kui ühiselt on otsustatud, et alaealisel ei ole alkoholi tarvitamine lubatud, siis tuleb seda sõnumit selgesõnaliselt, korduvalt ja paindumatult nii sõnade (alaealiste alkoholitarvitamist ei tolereerita, ei kiideta heaks ega õigustata) kui ka tegudega (alaealisele ei osteta alkoholi, ei lubata tarvitada ka kodus lapsevanema juuresolekul) kinnitada.

KOGUKONDLIKUD KOKKULEPPED ON TASUTA RESSURSS

Müüt „Las proovib parem kodus“. Täiskasvanu käest alkoholi saamist ei nähta sageli probleemina või vaadatakse sellele läbi sõrmede ning suhtutakse liiga tolerantset. On levinud müüt „Las proovib parem kodus“, mille kohaselt on alaealisel turvalisem alkoholi tarvitada kontrollitud keskkonnas

vanemate juuresolekul kui omaealistega kontrollimata keskkonnas. Uuringutele tuginedes selline käitumismuster ei toimi – alaealised, kellel on kodus lubatud alkoholi juua, tarbivad suurema tõenäosusega tulevikus suuremates kogustes alkoholi.

Vanemlikud oskused. Selleks, et vanematel oleks lihtsam teemat lastega arutada, vajavad nad teadmisi ja oskusi. Probleemi tõsidus, tarvitamisest tulenev kahju lapse arengule, hoiakute ja sotsiaalsete oskuste edasiandmine jne – lapsevanem vajab teadmisi ja oskusi, kuidas neid lapsele edasi anda ja kuidas alkoholist rääkida (lisainfo www.tarkvanem.ee). Kohalik omavalitsus saab toetada ja soodustada tõendus põhiste vanemlusprogrammide läbiviimist. Programmide tegevused on suunatud eelkõige vanemate suhtlemisoskuste, toetava ja turvalise keskkonna loomise oskuste, kokkulepete tegemise oskuste, hoolivama ja toetavama kasvatusviisi omandamisele ning arendamisele (näiteks programm „Imelised aastad“).

Koostöö. Vanuse kasvades tugevneb pere kõrval järjest enam eakaaslaste ja ümbritseva keskkonna mõju. Oluline on, et lapsevanemad teeksid koostööd nii omavahel, kooliga kui ka kogukonnas laiemalt. Lastevanemad, näiteks ühe klassi laste vanemad, saavad omavahel sõlmida kokkuleppeid (näiteks: nemad ei anna ega osta alaealistele alkoholi).

Lastevanemateni jõudmine. Lastevanemateni jõudmine on sageli kõige keerulisem protsessi osa. Selleks, et info jõuaks võimalikult paljude vanemateni, saab kohalik omavalitsus teha koostööd haridusasutuste, töökohtade, külavanemate, perearsti ja sotsiaaltöötajatega. Võimalusi pakuvad ka koosolekud koolides, laadad jm pereüritused.

Kui ei tea, siis küsi. Kui Te ei tea, mida inimesed ootavad (näiteks kus ja millal neile sobiks teavet saada ja kohtuda), siis küsige nende käest, et oskaksite paremini oma tegevusi planeerida.

Meetmete rakendamisel suurenevad lastevanemate teadmised ja vanemlikud oskused ning paranevad peresuhted. Lastevanemate selgelt taunival hoiakul alaealiste alkoholitarvitamise koostoimes teiste komplekti tegevustega on mõju alaealiste alkoholitarvitamise ennetamiseks ja vähendamiseks.

2.2.2. KOGUKONNA TUGI

Teadlikkus. Ühtehoidev ja toetav kogukond (seltsid, ühingud, liikumised, kirik jms) on oluliseks uimastitega eksperimenteerimise kaitseteguriks. Kogukondliku toetuse aluseks on ka teadlikkus alaealiste alkoholitarvitamise probleemi tõsidusest ja tagajärgedest. Siin on oluline roll kohalikul meedial, kellel on võimalik algatada arutelu ja jagada informatsiooni planeeritavatest tegevustest, kirjeldada probleemi ulatust, anda tegevussoovitusi kogukonna liikmetele jms.

Ühine vastutus. Laste kasvatamine on järjepidevust, aega ning oskusi ja teadmisi nõudev protsess, mis võib mõnede jaoks olla keerulisem kui teistele. Selleks, et võimalikke kahjusid ennetada või juba olemasolevaid vähendada, on vajalik kogukonna tähelepanelikkus ning valmisolek abistamiseks. Laste kasvatamine ei ole ainult lastevanemate, vaid terve kogukonna ühine vastutus.

KOGUKONDLIKUD KOKKULEPPED ON TASUTA RESSURSS

Hoiakud. Kogukonna hoiakuid on võimalik kujundada ka kohalikul omavalitsusel, jagades infot seisukohtade, tegevuste ja eesmärkide kohta ka neile kogukonna liikmetele, (pensionärid, noored täiskasvanud, lastetud ja lapsed suureks kasvatanud keskealised jne), kes ei ole ühenduses kooliga.

Omavalitsuse seisukoht. Kogukonna hoiakute muutmisel on oluline omavalitsuse selgesõnalise ja üheselt mõistetava sõnumi edastamine. Läbi järjepideva ning süsteemse kommunikatsiooni on võimalik luua omavalitsusele positiivne kuvand, mis aitab samu põhimõtteid omandada ka kogukonnal.

Kokkulepped. Kogukonnal laiemalt on võimalik sõlmida kokkuleppeid, mis tagavad selgesõnalise suhtumise ja kontrolli ka väljapool kooli ning kodu. Näiteks on võimalik kokkulepetesse kaasata kogukonnas tegutsevaid ettevõtteid, meelelahutusasutusi jne. On oluline, et alaealisi ümbritsevad täiskasvanud tauniksid täielikult alaealiste alkoholitarnitamist.

Reageerimine. Rikkumist märgates ei tohi jätta reageerimata ka need kogukonna liikmed, kellel otsesed seosed alaealistega puuduvad. Vastasel juhul jõuab noorteni sõnum, et väljapool kodu ja kooli kontroll ning järelevalve puudub.

Meetmete rakendamisel väheneb alaealistele alkoholi kättesaadavus kogukondlike kokkulepete tulemusena ning tekib terviklik ring tauniva suhtumisega osapooltest, kes iga päev noori ümbritsevad. Süsteemne, järjepidev ning mitmest kanalist tulev selgesõnaline sõnum on kõige parem viis turvalise ja toetava keskkonna loomiseks. Suureneb alkoholivaba aeg ning väheneb tarvitamisest tulenevate kahjude mõju alaealiste tervisele.

2.3. Haridusasutused

Lisaks lastevanematele ning kogukonnale omavad protsessis võrgustiku „südamena“ olulist rolli haridusasutused. Haridusasutustel on üldjuhul tihe suhtlus nii lastevanemate, omavalitsuse kui ka huvikoolide ning noortekeskustega, kes kõik kujundavad keskkonda noore ümber.

Uimastiennetus haridusasutuses. Alkoholi tarvitamise ennetamine on osa kooli uimastiennetusest ja see peab olema järjepidev protsess, millega tuleb pidevalt tegeleda vastavalt õpilaste vajadustele, hetkeolukorrale, töötajate arenguvajadustele ning ühiskonnas toimuvatele protsessidele. Ennetustegevusi peab hakkama läbi viima juba koolieelses eas ning ennetustöö peab kajastuma kooli õppekava põhiväärtuste alalõigus ja toimuma nii õppekavapõhiselt kui ka õppekavaväliste tegevuste kaudu. Koolidele suunatud juhendmaterjal uimastiennetuseks on leitav siit.

Probleemi tõsidus. Igas koolis esineb alkoholiga seotud probleeme, olenemata sealsete töötajate ja õpilaste päritolust, sotsiaalsest taustast, soost või muudest näitajatest. Probleemide tunnistamine ja nendega tegelemine nõuab koolilt julgust, kuna sageli kaasneb erinevate sõltuvusainetega tarvitajate kiirelt sildistamine.

Turvaline ja toetav koolikeskkond. Õpilaste heaolule ning vajadustele vastava koolikeskkonna kujundamisele paneb aluse positiivne ja toetav õhkkond koolis. Õpilaste seotus- ja ühtekuuluvustunne, sarnased väärtushinnangud ning uskumused, koolis valitsev õiglus ja võrdsus ning õpilaste kaasamine on suure tähtsusega kooli uimastiennetustöös. Oluline on ka õpilaste tunnustamine – nii olemasoleva positiivse kui ka saavutatud positiivse märkamise ning sellele tähelepanu juhtimine. Eestis rakendatakse mitmeid tõendus põhiseid programme (näiteks VEPA, KIVA jne), mis aitavad kaasa turvalise ja toetava keskkonna loomisele.

Hoiakud ja kokkulepped. Kooli hoiakud alkoholi tarvitamise osas peavad olema taunivad ning seda nii kooli territooriumil kui ka väljaspool. Oluline on, et tauniv suhtumine kooli territooriumil joores viibimise või alkoholi tarvitamise osas kehtiks ka kooli töötajate (õpetajad, administratsioon jne) kohta. Oma seisukohtade selge ja järjepidev edastamine õpilastele, töötajatele, lastevanematele ning kogukonnale laiemalt on väga tähtis. Koolis tuleb kokku leppida, millised on uimastitega seotud reeglid; kellele, kus ja millal need kehtivad ning kuidas uimastitega seotud olukordi lahendatakse. Oluline on kokkulepete rikkumise puhul reageerida, mitte vaadata juhtunule läbi sõrmede. Tagajärgede puudumine annab vale signaali nii õpetajatele kui ka õpilastele. Samuti saab kool üles kutsuda vanemaid omavaheliste kokkulepete sõlmimiseks.

Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpe peab haridusasutuses toimuma nii õppekavapõhiselt kui ka õppekavaväliste tegevuste kaudu. Sotsiaalne toimetulek on inimese kohanemisvõime ja edukas toimetulek igapäevaelu nõudmistele ja väljakutsetega. Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpe uimastitarvitamise ennetamiseks püüab mõjutada uimastitarbimisega seotud teadmisi, hoiakuid ja norme; õpetada mitmesuguseid sotsiaalseid oskusi (sh suhtlemisoskused, tugevate tunnetega toimetulek, survele vastuseisimine, riskide hindamine jms) ning suurendada õpilase arusaamist teguritest, mis mõjutavad tema otsuseid.

OSKUS AIDATA VÕIB PÄÄSTA ELU

Kriisiolukordades käitumine. Kiiret reageerimist nõudvasse olukorda (näiteks kui eakaaslane saab alkoholimürgistuse) sattudes on oluline, et noored teaksid, kuidas käituda ning abivajajat aidata. Seetõttu on oluline esmaabioskusi, kuhu on integreeritud ka alkoholi liigtarvitamisest tulenevates olukordades toimimine, õpetada järjepidevalt, et teadmised kinnistuksid ning noored oleksid valmis kriisiolukordades teadlikult tegutsema. Esmaabikoolituste organiseerimine õpilastele on eelkõige kooli ülesanne, mida saab toetada kohalik omavalitsus. Üleskutse koolituste korraldamiseks saavad teha ka lastevanemad. Koolitusel on oluline nii teema tutvustamine kui ka praktiliste ülesannete läbiviimine.

HARIDUSASUTUS ON VÕRGUSTIKU „SÜDA“

Haridusasutus kui võrgustiku „süda“. Koolil on parimad võimalused lastevanematega kontakteerumiseks, koosviibimiste korraldamiseks ja individuaalseks lähenemiseks. Seetõttu on just koolijuhtide ja klassijuhatajate vastutusrikkaks ülesandeks võrgustiku kooshoidmine. Lisaks liigub koolis läbi õpilaste ka omavahelist „siseinformatsiooni“, mis ei pruugi muidu vanemateni ega politseile järelevalve jõustamiseks jõuda (lõpupidude toimimise kohad, ajad jne). Koostöö kogukonna asutustega võimaldab mitmekülgsemalt ennetustööd läbi viia (võimalused vaba aja veetmiseks,

ORGANISEERITUD VABA AJA TEGEVUSED ON OSA ENNETUSTÖÖST

huvitegevusteks ning laste ja noorte sotsiaalsete oskuste arendamine). Koolil on tähtis roll lapse probleemide varajasel märkamisel ning koostöös kohalike spetsialistidega neile lahenduste leidmisel. Omavaheline koostöö loob kogukonna, kus üksteist abistatakse ja usaldatakse.

„**Meil ei ole aega**“. Koolid on sageli ülekoormatud ning uute tegevuste lisandumist sageli pigem välditakse. Teisalt on turvalise koolikeskkonna, sh ka kokkulepitud sisekorraeeskirjadest kinnipidamine üks kooli üldistest ülesannetest, millega annab alkoholiteemalisi tegevusi hästi siduda. Ühtlasi aitab probleeme ennetava keskkonna loomine hoida kokku ressursse (raha, aeg vms) ja maandada riske enne nende ilmnemist.

Meetmete rakendamisel loob haridusasutus turvalise keskkonnaga koostöövõrgustiku, mis seab paremad võimalused nii eesmärgistatud ja mitmekülge ennetustöö kui ka alkoholi tarvitamist vähendavate tegevuste elluviimiseks.

2.4. Vaba aeg

Vaba aja veetmise viisid mõjutavad noorte eluviisi valikuid. Eakaaslaste mõju noortele kasvab vanusega, mistõttu on vajalik atraktiivne ja mitmekülgne vaba aja korraldus, et noortel oleks alternatiivseid tegevusi koolivälise aja sisustamiseks. Pakkudes lastele ja noortele meeldivaid, arendavaid ning atraktiivseid tegevusi vaba aja sisustamiseks, väheneb riskikäitumine ja suureneb tervet elustiili toetavate valikute tõenäosus.

2.4.1. Huviringide ja vaba aja tegevuste varieeruvuse ning kättesaadavuse parandamine

Eesmärgiks on suurendada noorte hulka, kes osaleks organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevustes.

Kulukas meede. Tegemist on tõenäoliselt kõige kulukama meetmega komplektis, kuna hõlmab nii tegevuste kui ka ühistranspordi optimeerimist ja vajadusel ümberkorraldust.

Valikuvõimalus. Kohaliku omavalitsuse ülesandeks on pakkuda huvi- ja vaba aja tegevusi. Alternatiive saavad välja pakkuda haridus-, kultuuri- ja noorteenustused ning organisatsioonid, kuid alternatiivide kaalumisel tasub kindlasti kaasata kogukonda laiemalt, sest erinevate hobide ja oskustega inimestel võib olla soov oma hobisid ja oskusi noortega jagada.

Vastavus noorte huvidele. Vaba aja tegevuste pakkumisel on oluline, et tegevused oleksid kooskõlas noorte huvidega. Noori võib kaasata valdkonna arengusse, pakkudes neile ühtlasi vastutus- ja kuuluvustunnet. Näiteks noorte innustamine ja juhendamine projektide kirjutamisel, et saada rahastust meelepäraste tegevuse elluviimiseks (näiteks *skatepark*, tänavakorvpalli väljak jms).

Maksumus. Et tagada võimalikult paljudele noortele võimalus tegevustes osaleda, peaks omavalitsus kaaluma võimalusi huviringide ja vaba aja tegevuste doteerimiseks. See tagaks ka vähe kindlustatud perede lastele võimaluse tegevustes osaleda ning ühtlasi looks võrdsed võimalused kõigile noortele.

Head praktikad. Islandi pealinn Reykjavík on välja töötanud süsteemi, mille kohaselt on kõigil noortel „vaba aja kaart“ (*The Leisure Card*). Tegemist on 6–18aastastele Reykjavíki elanikele mõeldud kaardiga, kuhu omavalitsus on teatud perioodiks eraldanud kindla summa raha, mida on võimalik noorel tegevustes osalemiseks kasutada. Kaardi eesmärgiks on aktiveerida õppekavaväliseid tegevusi noorte hulgas ja vähendada sotsiaalset ebavõrdsust ja riskikäitumise ohtu.

Ligipääsetavus. Selleks et keskusest kaugemal elavad noored saaksid huvi- ja vaba aja tegevustes osaleda, tuleb neile tagada transpordivõimalus. Üheks võimaluseks on olemasoleva ühistranspordi korralduse ülevaatamine ning vajalike muudatuste sisseviimine. Teiseks ja oluliselt odavamaks alternatiiviks on lastevanemate omavahelised kokkulepped, kus lapsevanemad saavad lisaks oma lastele koju viia ka teisi naabruskonnas elavaid lapsi. Kaasatud võivad olla ka teised lähedased või täiskasvanud kogukonnaliikmed.

Mugav info kättesaadavus. Süstematiseeritud ja kaasajastatud info huviringidest ja vaba aja veetmise võimalustest (sh tegevuse hind ja rahastamise süsteem, tegevuste toimumise ajad ja kohad, transpordivõimalused jne) peaks olema lastevanematele ja noortele kättesaadav. Vajaliku informatsiooni saab koondada kohalik omavalitsus ning edastamise kanaliteks saavad olla nii kool, noortekeskus kui ka kohalik meedia vm organisatsioonid.

2.4.2. Noortele vastutuse andmine

Eesmärgiks on läbi kaasvastutuse haarata noori kohaliku elu korraldamisesse ja kasvatada kodanikuaktiivsust.

Ennetustöö. Noorte kaasamine KOVi otsustusprotsessi on üks hea näide, mille abil saab pakkuda noortele võimalust kaasa rääkida laste ja noorte valdkonna arengus oma kodukohas. Lisaks kodanikuaktiivsuse tekitamisele pakub meede ka organiseeritud ja eesmärgipärast vaba aja veetmise võimalust, mis vähendab ohtu riskikäitumiseks, kuna noortel on atraktiivsed ning positiivse tulemiga tegevusalternatiivid.

Kahepoolne kasu. Noor saab ennast teostada, tunneb ennast vajalikuna ja omavalitsus toetab aktiivsete kogukonnaliikmete kujunemist ning kasutab olemasolevat inimressurssi maksimaalselt ära kogukonna hüvanguks.

Meetme rakendamisel suureneb panus ennetustöösse, areneb noorte vastutustunne ja kodanikuaktiivsus, mille tulemusena väheneb riskikäitumise tõenäosus.

Tabel 3. Alaealiste alkoholitartvitamise ennetamise kompleks

ALAEALISTE ALKOHOLITARTVITAMISE ENNETAMISE KOMPLEKT				
Meede	Eesmärk	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Alkoholi kättesaadavus	Vähendada alkoholi kättesaadavust alaealistele			
Testostlemise läbiviimine	Olemasolevate seaduste täiemahuline täitmine	KOV Politsei Vabatahtlused Meedia	KOV – algatuse tutvustamine politseile ja vabatahtlastele; koostöös koolide, vabatahtlaste ja teiste omavalitsustega testostlejate leidmine Politsei – regulaarsete ja süsteemsete testostude ja reidide läbiviimine Vabatahtlused – regulaarsete ja süsteemsete testostude läbiviimine Meedia – testostude ja reidide tulemuste avalikustamine	Pigem madal Kuluallikad puuduvad või on väikesed. Oleneb sellest, kas alkohol ostetakse välja või ei
Müügikohtade töötajate koolitamine	Müütajate teadlikkuse tõstmine kehvimate seadustest ja kohustustest	KOV Politsei Ettevõtjad	KOV – algatuse tutvustamine ettevõtetele ja politseile; potentsiaalsete koolitusteenuse osutajate leidmine; väiksemate kohalike ettevõtete puhul vajadusel koolitustasude osaline katmine; koolitusruumide pakkumine Ettevõtjad – töötajatele koolitusvõimaluste leidmine ja koolituskulude katmine	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: • Koolitustasude osaline katmine
Alkoholi müügile lisapiirangute kehtestamine	Alkoholi kättesaadavuse vähendamine	KOV	KOV – alkoholi müügikohtade tiheduse, nädalapäevade ja tähtpäevade müügipiirangute kehtestamine	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Alkoholi reklaami piirangud laste- ja noorte asutuste läheduses	Alkoholireklaami mõju vähendamine alaealistele	KOV	KOV – olemasolevate reklaampiiirangute karmistamine („lähedal asuva piirkonna“ täpsem tõlgendus)	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Kogukondlike kokkulepete toetamine	Kättesaadavuse vähendamine läbi täiskasvanute eneseregulatsioon	Kogukond Haridusamet	KOV – kogukonna teavitamine, koostööle innustamine, kogukondlike ettevõtmiste toetamine Kogukond – alaealiste alkoholitartvitamist taunivate kokkulepete sõlmimine (näiteks „Me ei anna ega osta alaealistele alkoholi“); oma seisukohtadest kinnipidamine ja nende juurutamine kogukonnas laiemalt Haridusamet – gümnaasiumis ja kutsekoolides teavitustöö tegemine ning 18+ noorte kaasamine kokkulepetesse	Madal Võimalikud kuluallikad: • Koolitajate tasud, kui neid kasutatakse
Järelevalve noorte pidudel	Alkoholi kättesaadavuse ning tarvitamise vähendamine	KOV Kogukond Haridusamet Lastevanemad	KOV – kogukonna tähelepanu juhtimine probleemidele; sekkumisele julgustamine Haridusamet – teavitab osapooli (sh politseid) noorte sündmuste (lõpupeod, sünnipäevad vms) toimimise kohast ja ajast Lastevanemad – kokkulepped, et alaealistele ei osteta üritustele alkoholi; võimalusel kodus ürituse korraldamiseks ruumide võimaldamine Kogukond – ruumide rentijad nõuavad täiskasvanu (vastutav isik) kohalolu üritusel	Pigem madal Kuluallikad puuduvad

Kodu ja kogukond	Alkoholivaba ja toetava keskkonna loomine noorele	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Kogukonna (sh lastevanemad, noored) teadlikkuse kasvatamine	Teadlikkuse kasv alkoholi-tarvitamisega kaasnevatest kahjudest ning valdkonna olulisuse kasv kogukonnas	KOV Lastevanemad Haridusasutus Meedia	KOV – meeskonna ja võrgustikutöö arendamine kooli, vanemate, ettevõtjate ja teiste osapoolte vahel; prioriteetse suuna „alaealiste alkoholi tarvitamise ennetamine“ korduv ja selgesõnaline teavitamine <u>Lastevanemad</u> – teema arutamine lapsega juba varases eas; noorte väärade arusaamade ümberlükkamine (miks ja kuidas mõjutatakse läbi reklaami alkoholi tarvitama) <u>Haridusasutus</u> – selgesõnaline alkoholi taunimine; teemanädalate korraldamine algkoolis (plakattide ja hoiatussiltide tegemine) <u>Meedia</u> – KOVi prioriteetse suuna propageerimine; alkoholi kahjust teavitamine kohaliku meedia kaudu; tõendus põhised artiklid selle osas, kuidas toetada lapse arengut ja heaolu	Madal Kuluallikad puuduvad
<ul style="list-style-type: none"> Vanemlike oskuste arendamine 	Heade vanemlike oskustega (suhtlemine, kuulamine, probleemidega toimetulek) lastevanemad	Lastevanemad KOV Haridusasutus	<u>KOV</u> – vanemlusprogrammides osalemise toetamine ja soodustamine; informatsiooni kogumine ning jagamine lastevanematele <u>Lastevanemad</u> – saadud oskuste ning informatsiooni kasutamine suhtluses lapsega; mitmesugustes vanemlusprogrammides osalemine ning osalusvõimaluste otsimine <u>Haridusasutus</u> – tõendus põhistes programmides osalemine ning vanemate motiveerimine programmides osalemiseks	Madal Võimalikud kuluallikad: • Osaluse toetamine tõendus põhistes programmides
Haridusasutused	Toetava ja turvalise koolikeskkonna loomine	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Uimastiennetus haridusasutuses	Vähem sõltuvusaineid tarvitanud noori	KOV Haridusasutus	<u>KOV</u> – teemavaldkonna tähtsustamine; kooli juhtkonna suunamine ja julgustamine valdkonnaga tegemiseks; informatsiooni jagamine <u>Haridusasutus</u> – väljatöötatud uimastiennetuse juhendmaterjali rakendamine; turvalise ja toetava koolikeskkonna loomine	Pigem madal
Sotsiaalsete toimetulekukoostuste õpe	Heade sotsiaalsete oskustega noorte arvu kasv	KOV Haridusasutus	<u>KOV</u> – teemavaldkonna tähtsustamine, tõendus põhiste programmide (VEPA, KIVA, sotsiaalsete oskuste õpe jne) elluviimise võimaldamine kohalikul tasandil <u>Haridusasutus</u> – sotsiaalsete oskuste õpetamise integreerimine igapäevasesse õppetöösse kui ka üldisesse haridusasutuse keskkonda	Pigem madal
Esmaabi andmise oskuste arendamine	Kriisilukordades toimetulevate noorte hulga suurenemine	KOV Haridusasutus	<u>KOV</u> – võimaluste otsimine (teenuse osutaja, teenuse eest tasumine) esmaabikoolituste läbiviimiseks <u>Haridusasutus</u> – võimaluste otsimine esmaabi koolituste läbiviimiseks eri vanuses lastele ja noortele	Pigem madal

Vaba aeg	Organiseeritud vaba aja tegevustes osalevate laste ja noorte arvu kasv	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Huviringide ja vaba aja tegevuste varieeruvus	Huvitegevuse süsteem, mis on kooskõlas noorte ootuste ning vajadustega.	KOV Haridusasutused Huvikoolid/noortekeskused Lastevanemad Kogukond Meedia	<p>KOV – huviringide ja vaba aja tegevuste vajaduse ja kasutuse analüüsimine; alternatiivide loomise toetamine; tegevuste ja ühistranspordi aegade ühildamise korraldamine; osalise tasuga või tasuta huviringide võimaldamine; süstematiseeritud ülevaate korraldamine lastevanematele võimalikest organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevustest</p> <p>Haridusasutus – haridusasutuse ruumides huvitegevuse võimaldamine; alternatiivsete huviringide pakkumine; informatsiooni jagamine</p> <p>Huvikoolid/noortekeskused – alternatiivsete huvi- ja vaba aja tegevuste pakkumine; vaheaegadel tegevuste, ürituste ja väljasõitude organiseerimine</p> <p>Lastevanemad – aidata noort sobiliku huvitegevuse leidmisel; noore innustamine hobidega tegelemiseks; võimalusel rahaline panus huvi- ja vaba aja tegevustes osalemiseks; lastevanemate vahelised kokkulepped alternatiivsete transpordivõimaluste loomiseks</p> <p>Kogukond – erinevate töö- ja õpitubade organiseerimine nii kohalikkude inimressurssi rakendades kui ka koostöös lastevanemate ja omavalitsustega</p> <p>Meedia – huviringidest ja vaba aja veetmise võimalustest kogukonna teavitamine; positiivsete näidete esitletamine</p>	<p>Pigem kõrge</p> <p>Võimalikud kululiiklad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsides läbiviimine • Uute tegevusvõimaluste loomine • Huviringide ja vaba aja tegevuste juhendajate tasustamine • Täiendava ühistranspordi-teenuse eest tasumine
Noortele vastutuse andmine	Kogukondlikult aktiivsete noorte osakaalu kasv	KOV Lastevanemad Haridusasutus	<p>KOV – noorte kaasamine otsustusprotsessi (nt kaasav eelarve); noorte volikogude tegevuse toetamine ja kaasamine volikogu aruteludesse; noorte kaasamine ürituste korraldamisesse</p> <p>Lastevanemad – noorte innustamine aktiivsusele</p> <p>Haridusasutus – noortevolikogu idee propageerimine; koolisiseselt noortele laema vastutuse andmine (ürituste korraldamine jne)</p>	

3. TÄISKASVANUTE ALKOHOLI LIIGTARVITAMISE KAHJUDE VÄHENDAMISE KOMPLEKT

Otsene eesmärk – alkoholi kättesaadavus alaealistele on vähenenud

Pikaajaline eesmärk – täiskasvanute suhtumine alaealiste alkoholi-tarvitamisse on tauniv

Peamised elluviijad: KOV, allasutused

Rahaline kulu KOVile – keskmine

Tugeva võrgustiku vajadus – jah

Eesmärk on alkoholi liigtarvitajate olukorra leevendamine ja kahjude vähendamine.

Sotsiaalse keskkonna roll. Samaselt alaealistele on liigtarvitajate suureks mõjutajaks neid ümbritsev sotsiaalne keskkond (sõbrad, tuttavad, töö, toimetulek jms). Lisaks sellele on oluline roll ka teenustel, mida liigtarvitajale ja tema lähedastele pakutakse.

Laiem probleemide ulatus. Antud sihtrühma puhul on probleemide ulatus oluliselt laiem – sageli tuleneb tarvitamise põhjus mitmete probleemide kuhjumisest –, mistõttu eeldab komplekti elluviimine kõige tugevamat ja laiapõhjalisemat võrgustikku ning vajadusel ka omavalitsuse olukorrast tulenevaid suuremaid rahalisi kulutusi.

Riigi roll täiskasvanutele suunatud kompleksis on ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste korraldamine ja arendamine.

Kohaliku omavalitsuse roll on abivajajate teavitamine võimalikest ravi- ja rehabilitatsiooniteenustest, nõustamistest ja muudest tugisüsteemidest sõltlastele kui ka nende lähedastele, samuti motiveerimine ning kvaliteetse sotsiaaltöö tagamine ravi ja rehabilitatsiooni eel, ajal ja järel.

3.1. Joobes inimeste ohutuse tagamine

Tegevused on suunatud võimalikult ohutu ümbritseva keskkonna loomiseks, et vähendada riske, mida alkoholi tarvitanud isikud tekitavad. Tõhusad tegevused täiskasvanute seas on küll piiritletud, kuid siiski on mõningaid meetmeid, mida kohalikul omavalitsusel on võimalik rakendada.

3.1.1. Purjus inimesele alkoholi müümisest keeldumine

Eesmärk on kaitsta purjus inimesi suuremate kahjude eest.

Õigusruum. Eesti seaduste kohaselt on keelatud alkoholi müüa purjus inimesele ja samuti inimesele, kes soovib purjus inimesele alkoholi osta.

Koolitamine. Töötajate koolituskohustust kohalik omavalitsus ettevõtjatele kehtestada ei saa, kuid koostöös on võimalik ettevõtteid teavitada ja innustada sellega tegelema. Näiteks saab kohalik omavalitsus välja töötada tunnustuskampaania, mille tulemusena kiidetakse avalikult ettevõtjaid, kes on oma töötajaid koolitanud ning pööranud teemaatikale laiemalt tähelepanu, nt lisanud teavitavad sildid ettevõtte territooriumile.

Meetme rakendamisel suureneb purjus isiku enda, tema lähedaste ja teiste inimeste ohutus ning väheneb avaliku korra rikkumise tõenäosus.

**HUVI- JA VABA AJA
TEGEVUSED
ON OLULISED KA
TÄISKASVANUTE
RISKIKÄITUMISE
VÄHENDAMISEL**

**TÖÖTAJATE TERVIST
VÄÄRTUSTAVAD
TÖÖANDJAD**

3.1.2. Juriidiliste lisapiirangute kehtestamine

Juriidilised lisapiirangud täiskasvanute komplektis kattuvad avalike ürituste (lk 14-17) ning alaealiste komplektides (lk 27-28) väljatoodud juriidiliste meetmetega.

3.2. Ennetustöö täiskasvanutele

Sotsiaalne keskkond ning ümbritsevad võimalused on sarnaselt alaealistele olulised ka täiskasvanutele. Eriti vajalik on igakülgne toetus ja abi majanduslikult toimetulekuraskustes olevatele inimestele, kelle tõenäosus riskikäitumiseks on suurem.

3.2.1. Huvi- ja vaba aja tegevuste võimaldamine

Eesmärk on suurendada organiseeritud vaba aja tegevustes osalevate täiskasvanute hulka.

Kasulikkus tervisele. Organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevused soodustavad aktiivset eluviisi, loovad sotsiaalseid suhteid, maandavad pingeid ning pakuvad meelelahutust, mis kõik mõjuvad inimese tervisele – nii füüsilisele kui ka vaimsele heaolule – positiivselt.

Võimalused kõigile. Täiskasvanutele suunatud huvi- ja vaba aja tegevuste planeerimisel on oluline nende (ühistranspordi korraldus, alternatiivide rohkus, sh ka terviseradade olemasolu lisaks organiseeritud tegevustele jms) kättesaadavus kõigile kogukonna liikmetele. Kõike ei pea organiseerima omavalitsus, kaasata tuleks ka kogukonna aktiivsemaid seltse ja ühinguid.

Meetme rakendamisel luuakse täiskasvanutele sobivaid ning vajadustele vastavaid huvi- ja vaba aja tegevusi, mille tulemusena võib väheneda alkoholi tarvitamine.

3.2.2. Töökohapõhised ennetustegevused

Eesmärgiks on tööheaolu loomine ning tööst (töö iseloom, keskkond jms) tuleneva stressi vähendamine, mis omakorda alandab riski tarvitada alkoholi lõõgastaval eesmärgil.

Omavalitsuse roll. Omavalitsuse võimuses on tööandjate teavitamine tervisealastest algatustest (sh tervist edendavate töökohtade võrgustikust teavitamine) ning tunnustuskampaaniate väljatöötamine organisatsioonidele, kes soovivad lisaks muudele tervisedenduslikele meetmetele panustada inimeste tervisemotivatsiooni tõstmisele ning alkoholialaste probleemide ennetamisele.

Tõendus põhine lähenemine. Tõhusateks töökohapõhisteks meetoditeks on kolleegide omavahelise toetuse kasvatamine, kaastöötajate tähelepanu ja huvi suurendamine teineteise vastu, stressitaseme vähendamine läbi ühistegevuste ja väljasõitude ning üldine organisatsiooni struktuuri ja suhtluskanalite paindlikumaks ning stressivabamaks muutmine.

Juhtide tähelepanelikkus ja valmisolek sekkumiseks. Juhtide tähelepanelikkusel töötajate alkoholitarvitamise osas on positiivseid tulemeid nii ettevõttele kui ka töötajale endile. Töötaja tunneb, et teda

väärtustatakse inimesena ning teda vajatakse. Tööandja jaoks toovad terved inimesed suuremat tulu, kuna nende produktiivsus on suurem.

Siseinformatsioon. Töökohas võib liikuda teavet, mis koju ei jõua. Suur osa inimestest veedab tööpäeva koos töökaaslastega, mistõttu on nende tähelepanelik suhtumine väga oluline varajase sekkumise tagamiseks.

Meetmete rakendamisel on võimalik suurendada varajase sekkumise tõenäosust, mis aitab ära hoida ulatuslikuma sõltuvuse ja tarbimisest tulenevaid probleeme.

3.3. Passiivne joomine

JOOMISEGA KAASNEVAD KAHJUD KA TEISTELE

Passiivne joomine hõlmab kahjusid, mis kaasnevad inimese alkoholi tarvitamisest teistele. Lisaks lähedastele mõjuvast kahjust (häbitunne, magamatus, hirm, koduvägivald jms) võib kaasneda laiem kahju ühiskonnale (jooles juhtimine, vägivald jms). Passiivse joomisega kaasnev kahju on laiaulatuslik, mistõttu on oluline leida viise, kuidas neid kahjusid ennetada ja vähendada.

3.3.1. Avalike ürituste piirangud

Eesmärgiks on vähendada kahjusid, mida alkoholi tarvitamisel põhjustatakse teistele.

Avalikelüritustel javeekogude ääres alkoholi müümisele ja tarvitamisele piirangute kehtestamine on üks tõhusamaid viise, mille abil on KOVil võimalik passiivse joomisega kaasnevaid kahjusid vähendada. Täpsemat infot avalike ürituste meetme osas vaata avalike ürituste komplektist (lk 14-17).

3.3.2. Aktiivne kogukond

Eesmärgiks on kogukonna ressursi rakendamine alkoholipoliitika elluviimiseks kohalikus omavalitsuses.

Kasutamata potentsiaal. Rakendades potentsiaali, mida peidab endas kogukond, on sädeinimeste eestvedamisel võimalik kogukonnal panustada mitmel viisil alkoholipoliitika rakendamisse kohalikul tasandil.

Meetmed laiapõhjalisema kogukonna aktiveerimiseks

- **Sotsiaalsete normide kujundamine.** Selge ja üheselt mõistetav sõnum alkoholi tarvitamise taunimisest eelkõige alaealistele on oluline kogukonna ülesanne. Sotsiaalsed normid saavad kujuneda, kui kogukonnas on loodud kokkuleppeid, mis aitavad eesmärgini jõuda (nt müügikohtadevahelised kokkulepped, mille kohaselt ei müüda alkoholi alaealistele ja purjus inimestele).
- **Üleskutsed ja algatused** (nt alkoholivabad päevad) kogukonna poolt annavad olulise sõnumi taas alaealistele, kes tunnetavad kogukonna negatiivset meelestatust.
- **Volikogu ja linna või vallavalitsuse mõjutamine valdkonnaga tegelemiseks jms.** Juhul kui omavalitsus ei ole teemavaldkonda tähtsustanud, on kogukonnal võimalik sädeinimeste, lastevanemate ja teiste huvitatute koostöös valdkonda tähtsustada ning avaldada infot kohalikus meedias.

AKTIIVNE KOGUKOND ON AASTATEPIKKUSE TÖÖ TULEMUS.

Kogukonnad on erinevad, mistõttu konkreetsete ning alati toimivate soovitude andmine on raskendatud. Igas kogukonnas toimivad erisugused suhtevõrgustikud (naabrid, lastevanemad, töökaaslased, huviringis koos käivad inimesed, ettevõtjad jne), kes suuremal või vähemal määral puutuvad igapäevaselt kokku alkoholialaste probleemidega. Mida väiksem on kogukond, seda tihedamad on suhted ning paremad eeldused tõhusaks koostööks.

Sädeinimeste roll kogukonna aktiveerimise protsessis on kõige olulisem, kuna ilma aktiivse eestvedajata ei ole võimalik kogukonda sütitada ning mõttekaaslasti leida.

Omavalitsuse tunnustus ning toetus. Aktiivse kogukonna puhul on vajalik omavalitsuse toetus (ruumid, teadmised, rahalised toetused jms), sest nii nagu noore inimese puhul, on ka kogukonna järjepideva ning vabatahtliku töö jaoks oluline väärtustatuse tunne. Omavalitsus peaks nägema kogukonda kui potentsiaalset ressursi, mille rakendamisel ilmneb suur kasu tervele omavalitsusele.

Pikk protsess. Aktiivse kogukonna kujunemine ning potentsiaalse ressursi maksimaalne rakendamine on pikk protsess, mis eeldab järjepidevat ja süsteemset tööd sädeinimeste poolt. Igas kogukonnas on oma käitumismustrid ja harjumused, mida tuleb meetmete rakendamisel arvestada. Kodanikuühiskond ning „rohujuuretasand“ on Eestis üha enam aktiveerumas, mistõttu peaksid ka kohalikud omavalitsused igat algatust võimaluste piires toetama ning omalt poolt innustama. Positiivne kogemus koostööst tõstab motivatsiooni.

3.4. Nõustamine ja ravi

Nõustamise ja ravi süsteem on Eestis alles arengujärgus, mistõttu on liigtarvitamise probleemidega inimeste ravile suunamine keeruline ning kulukas protsess. Siiski on ka täna võimalusi, kuidas liigtarvitajaid kui ka nende lähedasi abistada.

ALKOHOLISM ON HAIGUS

Alkoholisõltuvusonhaigus. Levinud on arvamus, et alkoholiprobleemidega inimene on ise endale selle tee valinud ning olukord, millesse ta on sattunud, on inimese enda vaba valik. Meditsiiniliselt on alkoholisõltuvus haigus, mida saab ravida. Nagu iga teise haigusest paranemise protsessi puhul on vajalik inimese enda soov ja tahe ning ümbritsevate inimeste toetus.

Tekkepõhjused. Alkoholisõltuvus on biopsühhosotsiaalne haigus, mis tähendab, et haiguse kujunemisel on oma osa nii psühholoogilistel, geneetilistel kui ka sotsiaalsetel teguritel.

Pikaajalise liigtarvitamise tagajärjel toimuvad muutused tarvitaja psüühikas (meeleoluhäired, mäluhäired jms) ning võivad tekkida tõsised ja püsivad kehalised kahjustused.

Ravi. Alkoholi kuritarvitamise ja kerge alkoholisõltuvuse põhiravi on psühhoteeraapia, mille meetoditest on teaduspõhiselt tõhusust näidanud kognitiivkäitumuslik teraapia, käitumuslikud teraapiad, tugivõrgustikust

ja keskkonnast lähtuvad teraapiad. Kui psühhoteraapia ei anna iseseisvalt mingil põhjusel tulemusi, tuleb sellele lisada medikamentoosne ravi. Mõõduka ja raske alkoholisõltuvuse puhul tuleb esmalt alustada võõrutusraviga ning jätkata tagasilangust vähendava raviga koos samaaegse psühhoteraapiaga.

Olukord Eestis. Eestis on alkoholisõltuvuse ja teiste sõltuvuste ravi alarahastatud. Nõudlus on suurem kui pakkumine ning ravi ja nõustamine suures osas kliendile tasuline, mis tähendab, et ravile jõudmise tõenäosus on madalama sissetulekuga inimeste hulgas väga väike.

Koostöö vajadus. Nõustamis- ja raviteenuse planeerimisel ning osutamisel on otstarbekam vaadata laiema piirkonna võimalusi. Kui nõudlus teenuse järgi omavalitsuses on arendamise maksumust arvestades väike, tuleks võimalusel koostööd teha lähimate tõmbekeskustega, kus teenus on tagatud. Seejuures on oluline tagada inimesele transpordivõimalus teenuseni.

Privaatsuse tagamine. Väga oluline on nõustamis- ja raviteenuse planeerimise ning pakkumise puhul teenuse kasutaja privaatsuse tagamine, kuna tegemist on väga isikliku probleemiga. Seda enam võiksid väiksemad omavalitsused mõelda piirkondliku koostöö peale, et vähendada liigtarvitaja sildistamise riski.

Vaba tahe. Täiskasvanutele nõustamise ning ravi osutamine peab olema inimese vaba tahe. Kedagi ei saa ravile sundida. Seetõttu on eriti oluline järjepidev individuaalne lähenemine nii sotsiaaltöötajalt kui ka perearstilt alkoholi kuritarvitajatele, keda ümbritsev sotsiaalne keskkond võib olla lagunenud ning pere ja lähedaste tugi kadunud.

3.4.1. Informeerimine

Eesmärgiks on tõsta liigtarvitajate ja lähedaste teadlikkust olemasolevatest teenustest.

Kaardistamine. Omavalitsuse ülesandeks on teostada kohalike ja piirkondlike nõustamis- ja tugiteenuste kaardistamine, et oleks võimalik luua süsteemne ülevaade kõigist valdkondlikest teenustest piirkonnas. Kaardistamise tulemused saavad olla ka sisendiks olukorra analüüsile ning teenustesüsteemi arendamiseks liigtarvitajatele.

Meetme rakendamisel tekib selge ülevaade alkoholi ravi ja nõustamise valdkonna kitsaskohtadest omavalitsuses ja lähipiirkonnas. Ülevaade võimaldab läbimõeldumat ning vajadustele vastavat planeerimistegevust.

3.4.2. Sotsiaaltöötaja oskuste arendamine

Eesmärgiks on arendada sotsiaaltöötaja oskusi liigtarvitajate ja ka lähedaste abistamiseks.

Koolitused. Kogemused tulevad läbi reaalse praktika, kuid nõustamise pakkumine antud valdkonnas nõuab ka teoreetilisi teadmisi. Võimalusi koolitusteks ning supervisioonideks saab sotsiaaltöötajale pakkuda kohalik omavalitsus, panustades seeläbi ka kohalike alkoholi liigtarvitajate olukorra parandamisse.

Juhtumikorralduse põhimõte. Alkoholi liigtarvitajatega tegelemise puhul on väga oluline juhtumipõhine ehk individuaalne lähenemine igale liigtarvitajale. Juhtumikorralduse peamisteks eelisteks on paindlikkus ja indiviidipõhine lähenemine, mis tagavad konkreetse inimese vajadustest lähtuva abi. Teisalt on oluline, et lisaks sotsiaaltöötajale oleks aktiivselt kaasatud ka teised osapooled – nõustajad, arstid jne.

Väikeste eelis. Väikesed omavalitsused on paremas seisus, kuna pisema kogukonna puhul on sotsiaaltöötaja võime jõuda kõigi abivajajateni suurem. Samuti liigub informatsioon väikestes kogukondades kiiremini, mis vähendab võimalust, et liigtarvitaja jääb üksi ega saa abi.

3.4.3. Psühhosotsiaalse nõustamise või kogemusnõustamise tagamine

Eesmärgiks on kvaliteetsete nõustamisteenuste kättesaadavus.

Psühhosotsiaalne nõustamine ehk toimetulekunõustamine eeldab nõustatava tausta tundmaõppimist. Tegemist on pikaajalise sügavama sekkumisega. Nõustamise läbiviija ei pea olema psühholoog. Täiendavate õpingute ning koolituste läbimise korral on seda võimalik teostada ka sotsiaaltöötajal, pereõel jt.

Kogemusnõustamine on tehnika, kus sarnaseid probleeme läbi elanud inimene pakub tuge ja nõu abivajajale.

Seega ei pea kummagi teenuse osutajaks olema psühholoogid, vaid antud oskusi saab arendada kohalike inimeste hulgas, kellel on isiklik kogemus. Nii kohalik omavalitsus kui perearst saavad olla need, kes sobilikke inimesi otsivad ning neile koolitusvõimalusi pakuvad.

Meetme rakendamisel luuakse või parandatakse juba olemasolevaid nõustamisteenuseid.

3.4.4. Sotsiaaltöötaja koostöö perearstiga

Eesmärgiks on toimiva koostöövõrgustiku arendamine esmatasandi sekkumise tõhustamiseks.

Esmatasandi sekkumine. Tõendus põhisel peetakse liigtarvitajate ravi puhul kõige olulisemaks just esmatasandi (perearst, pereõde) sekkumist, kuna nii on võimalik varakult protsessi siseneda ning probleemi leevendamiseks alustada.

Kohaliku omavalitsuse roll. Kohalik omavalitsus saab olla abiks võrgustikutööks vajalike kohalike elanike leidmisel ja koolitamisel. Sotsiaaltöötaja saab selgitada välja ja pakkuda lahendusi perearsti meeskonnale patsientide sotsiaalsetele ja toimetulekuprobleemidele. Oluline on perearsti, sotsiaaltöötaja ja võrgustiku tihe koostöö (regulaarsed juhtumite arutelud ja osapoolte teavitamine nii edusammudest kui ka tagasiminekutest) juhtumitega tegelemisel.

Sõelumine (skriining) on perearsti tegevusvõimaluste hulka kuuluv meetod, mille abil hinnatakse patsiendi alkoholi tarvitamist. Perearsti praksis peaks läbi viima regulaarseid ja süsteemseid skriininguid ning

lühinõustamisi skriiningu tulemusena riskirühma kuulujatele.

Lühinõustamist ei pea läbi viima perearst ise, vaid seda saab teha ka näiteks pereõde. Samuti on lühinõustamised tõendatult kõige väiksema kuluga meditsiinilised sekkumised, millega saavutatakse kasu tervisele.

Meetodi rakendamisel muutub tõhusamaks esmatasandi sekkumine, mida tõendus põhised peetakse kõige olulisemaks alkoholi liigtarvitajate varaseks diagnoosimiseks ja raviks.

3.4.5. Lähedaste toetamine ja kaasamine

Eesmärgiks on tõsta lähedaste teadlikkust võimalustest ning pakkuda neile abi olukorraga toimetulemiseks.

Tugirühmade olulisus. Sarnaselt liigtarvitajatele tuleb ka lähedaste jaoks luua võimalused nõustamiseks ning tugirühmades osalemiseks. Liigtarvitaja lähedased peavad motivatsiooni ning kannatlikkuse jätkumiseks saama süsteemset ja järjepidevat tuge, kuna lähedaste roll alkoholi liigtarvitaja ravi protsessis on oluline. Kohalik omavalitsus saab siinpuhul pakkuda abi ruumide ja nõustajate leidmisel.

Sotsiaaltöötaja olulisus. Peamiseks abistajaks on sotsiaaltöötaja, kes saab jagada informatsiooni piirkondlikest ravi- ja nõustamisteenustest ning koordineerida lähedastele suunatud tugigruppe. Hea koostöö perearstiga võimaldab sotsiaaltöötajal sõlmida kokkuleppeid lähedastega, et tagada kontroll sõltlaste ravimite võtmise üle.

Meetodi rakendamisel luuakse või parandatakse toimivat tugisüsteemi liigtarvitajate lähedastele, kellel oma kohaloleku ja emotsionaalse toetusega on suur roll alkoholi liigtarvitaja ravi protsessis.

3.4.6. Multiprobleemsete alkoholitartitajad

Eesmärgiks on multiprobleemsete alkoholitartitajate probleemide leevendamine.

Multiprobleemne alkoholitartitaja on sageli töötu või juhutöid tegev üksik ning alla toimetulekupiiri elav isik, kes näiliselt kulutab suurema osa oma rahast meelemürkide ostmiseks. Tema ümbert on kadunud turvaline sotsiaalne keskkond – perekond, sõbrad, lähedased. Kõigi nende aspektide koostoimel on tekkinud depressioon ning lootusetus, mis väljendub sageli alkoholi liigtartitamises. Alkoholi liigtartitamine vähendab ohutut elukeskkonda (tuleõnnetused, koduvägivald jne).

Hoiakud. Tavakodanike hoiakud on multiprobleemsete alkoholitartitajate osas sageli tulenevalt nende välimusest ja pidevast jõeses seisundist negatiivsed ja sildistavad. Sageli arvatakse, et selline elustiil on nende poolt vabalt valitud ning puudub tahtmine muutuda, mistõttu ei esine ka mõistvat suhtumist.

Sotsialiseerimine. Multiprobleemsete tartitajate tagasitoomine ühiskonda on pikk ja keeruline protsess, mis nõuab järjepidevat tööd. Ilma lähedasteta liigtartitaja ainsaks lootuseks on kohalik sotsiaaltöötaja (või madala lävega keskkused suuremates KOVIDes) või mõni vabauhendus (nt

hingeabi), kes suudaks talle pakkuda nii emotsionaalset tuge kui ka abi ravi ning nõustamisteenuste osas.

Juhtumikorraldus. Multiprobleemsete tarvitajate sotsialiseerimise puhul on väga oluline individuaalne lähenemine. Tegemist on küll väga ressursimahuka meetodiga, kuid nende inimeste olukorrad on niivõrd keerulised, et erinevad raamatupõhised tüpoloogiad või lahenduskäigud ei sobi.

Tänamatu töö. Sageli võib tunduda, et multiprobleemsete tarvitajatega tegelemine on tänamatu töö. Nad toovad ühiskonnale ainult kulu ning suure tõenäosusega ei aita ka ravi ega nõustamine (ressursimahukas) neid tagasi normaalse elukorralduse juurde. Kõigi multiprobleemsete tarvitajate terveks ravimine ning sotsialiseerimine on selgelt ebarealistlik, kuid nende olukorra leevendamine ning turvalisema keskkonna loomine võiks olla üks täiesti saavutatav eesmärk.

Meetmed olukorra leevendamiseks:

- **Varjupaigad.** Turvalise ööbimispaiga pakkumine on kulukas, kuid oluline ohutuse tagamise ning kahjude vähendamise viis.
- **Supiköögid.** Toidu pakkumine leevendab rahalises kitsikuses olevate isikute nälga ning vähendab ka vähesest ja ühekülgselt toitumisest ning liigsest alkoholitavitamisest tulenevaid probleeme.
- **Juhtumikorraldus.** Individuaalne, järjepidev ning süsteemne sotsiaaltöötaja suhtlus multiprobleemse isikuga võib olla üks põhjus, mis ajendab teda elumuutusele mõtlema. Väga oluline on emotsionaalne tugi ja abi. Siinkohal peab omavalitsus arvestama, et sotsiaaltöötaja võib vajada täienduskoolitust multiprobleemsete inimeste abistamiseks.
- **Ühiskonna teadlikkuse tõstmine.** Enamus multiprobleemsetest tarvitajatest ei järgi vabatahtlikult sellist käitumismustrit. Neil puuduvad oskused, teadmised ja võimalused ning sageli motivatsioon olukorra muutmiseks. Ühiskonna negatiivne suhtumine raskendab olukorda veelgi, kuna multiprobleemsel tarvitajal on väga keeruline tavaühiskonda naasta. Ühiskonna suhtumise järkjärguliseks muutmiseks on vaja teadlikkuse tõstmist alkoholismist kui haigusest, mille ravimiseks on vaja samamoodi professionaalset abi ja lähedaste toetust nagu teiste haiguste (kasvajad, depressioon jms) puhul.

Meetmete rakendamisel luuakse multiprobleemsetele tarvitajatele tugisüsteem kahjude ning ohtude vähendamiseks, mis võib olla elukorralduse muutmise ajendiks.

Tabel 4. Täiskasvanute alkoholi liigtarvitamise vähendamiseks suunatud tegevuste

TÄISKASVANUTE ALKOHOLI LIIGTARVITAMISE KAHJUDE VÄHENDAMISEKS SUUNATUD TEGEVUSTE KOMPLEKT				
Meede	Eesmärk	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Ohutuse tagamine purjus inimesele	Eesmärgiks tagada võimalikult ohutu keskkond joores isikule			
Ühistransporditeenuse korraldamine suurematel üritustel	Tagada joores isikutele transpordivõimalus koju, et vähendada joores juhtimise tõenäosust.	KOV Meedia	<u>KOV</u> – vajalike marsruutide kaardistamine; ühistransporditeenuse võimaldamine ürituse ajal; ettevõtjatega lepingute sõlmimine	Pigem kõrge/keskmine Võimalikud kuluallikad: Teenuse osutajale tasu maksmine
Alkoholi vastutustundlik müük ja serveerimine	Vähendada alkohoolsete jookide müüki juba silmnähtavalt joores isikutele	KOV Ettevõtjad Kogukond Meedia	<u>KOV</u> – ettevõtjate tähelepanu juhtimine kehtivatele seadustele; vastutustundlikele ettevõtjatele tunnustuskampaaniate loomine; väiksemate kohalike ettevõtete puhul osaline koolituskulude katmine <u>Ettevõtjad</u> – fõõtajatele koolitusvõimaluste tagamine <u>Kogukond</u> – pealtnägijana vajadusel müüja tähelepanu juhtimine kehtivatele seadustele <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine kehtivatest piirangutest ja seadustest	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: Tunnustuskampaania võitjatele meened Koolituskulude osaline katmine
Järelevalve jõustamine	Olemasolevate seaduste ja piirangute üle süsteemsema järelevalve korraldamine	KOV Politsei Kogukond Meedia	<u>KOV</u> – jõustamise vajaduse tähtsustamine, koostöö politseiga <u>Politsei</u> – järelevalve süsteemne teostamine; süsteemsed reidid joores juhtimise osas <u>Kogukond</u> – märgata ja teavitada rikkumistest <u>Meedia</u> – teavitada kogukonda kehtivatest piirangutest ja seadustest	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Juridilised piirangud	Alkohoolsete jookide kättesaadavuse piiramine	KOV Meedia	<u>KOV</u> – vastavalt vajadusele müügikohtade asukohta ja tiheduse reguleerimine; ainult leitmüügi lubamine; valitud nädalapäevadel ja tähtpäevadel müügi piiramine ning vastavasisuliste määruste vastuvõtmine volikogu poolt (vt avalike ürituste komplekti juriidilisi meetmeid) <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine kehtivatest piirangutest ja seadustest	Pigem madal Kuluallikad puuduvad

Ennetustöö täiskasvanutele	Ennetada alkoholi liigtarvitamist	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Huvi- ja vaba aja tegevuse võimaldamine	Alkoholitartumise vähendamine, pakudes atraktiivseid huvi- ja vaba aja veetmise võimalusi	KOV Kogukond Meedia	KOV – olemasolevate võimaluste kaardistamine; vajadusel huvi- ja vaba aja võimaluste korralduse muutmine ja alternatiivide lisamine; kättesaadavuse tagamine kõigile elanikele <u>Kogukond</u> – ise tegevuste organiseerimine; transpordiga seonduvate küsimuste osas kokkulepete sõlmimine <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine võimalustest	Pigem kõrge/keskmine Võimalikud kuluallikad: Huvi- ja vaba aja tegevuste doteerimine Transpordi doteerimine
Töökohapõhised programmid	Tööst tuleneva stressi vähendamine.	KOV Ettevõtjad Meedia	KOV – kohalikele ettevõtetele algatuse tutvustamine; edukate ettevõtete tunnustamine; hea eeskuju loomine – KOV ürituste ja vastuvõtude muutmine alkoholivabaks Ettevõtjad – töökohapõhiste programmide rakendamine, töötajate tähelepanelikkuse fõstmine kaastöötajate suhtes; alkoholivabade firmaürituste korraldamine; stressitaseme langetamine läbi ühiste huvitegevuste ja väljasõitide <u>Meedia</u> – teavitada ettevõtjaid algatusest ning pakuda näitena välja mujal praktiseeritud fõkkoehapõhiseid programme	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: Edukate ettevõtete tunnustamiseks mõeldud meened Ettevõtjate koolitamine
Passiivne joomine	Joomisega kaasnevate kahjude vähendamine kõrvalisevatele inimestele	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Avalike ürituste piirangud	Vähendada kahjusid, mida põhjustatakse teistele isikutele alkoholi joomisel	KOV Meedia	KOV – vastavasisuliste määruste vastuvõtmine volikogu poolt (vt avalike ürituste komplekti kirjeldust) <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine kehtivatest piirangutest ja seadustest	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Aktiivne kogukond	Kogukondliku tegevuse kaudu võimalike kahjude ennetamine ja vähendamine	KOV Kogukond Meedia	KOV – kogukonna tegevuse innustamine <u>Kogukond</u> – märgata ja teavitada rikkumistest; sotsiaalse normi kujundamine, taumides avalikus kohas alkoholi tarbimist ja liigtarbitmist; alkoholivabade päevade algatuse loomine; meedia kaudu volikogu mõjutamine ja ülejäänud kogukonna teavitamine; täiskasvanute omavahelised kokkulepped, alternatiivsete transpordilahenduste loomine (sõiduteenuse pakkumine; kaaine grupi juht jne) <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine joomise negatiivsetest aspektidest, lähtudes tervisest, majanduslikust ja teistest kaasnevatest kahjustest	Pigem madal Kuluallikad siduda meetmetega, mis on niigi juba plaanis.

Lähedaste informeerimine	Tõsta lähedaste teadlikkust olemasolevatest võimalustest, mille läbi vähendada lähedastele mõjuvaid kahjusid	KOV Meedia	KOV – kohalike ning piirkondlike nõustamis- ja tugiteenuste kaardistamine; süsteemse ülevaate loomine olemasolevatest võimalustest; vajadusel tugiteenuste võimaldamine lähedastele <u>Meedia</u> – kogukonna teavitamine olemasolevatest võimalustest sõitlaste ja nende lähedaste nõustamiseks ja raviks	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: Brošüüride, in folehtede trükkimine (saab ka ilma)
Sotsiaaltöötaja oskuste arendamine	Sotsiaaltöötaja, kellel on vajalikud oskused, et abistada nii sõitlast kui ka nende lähedasi	KOV Sotsiaaltöötaja	<u>KOV</u> – pakkuda sotsiaaltöötajale võimalusi koolitustel ja supervisioonidel osalemiseks <u>Sotsiaaltöötaja</u> – soov koolitustel osaleda; sotsiaaltöötaja kui juhtumikorraldaja, individuaalne lähenemine	Pigem keskmine Võimalikud kuluallikad: Sotsiaaltöötaja koolituskulude katmine
Nõustamine ja ravi	Liigtarvitamisest tulenevate kahjude vähendamine sõitlastele ja nende lähedastele	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Psühhosotsiaalse nõustamise või kogemusnõustamise tagamine	Alkoholi tarvitamisest tulenevate kahjude vähendamine sõitlastel	KOV Perearst	<u>KOV</u> – kogemusnõustajateks sobilike inimeste leidmine ja neile koolitusvõimaluste pakkumine <u>Perearst</u> – psühhosotsiaalse nõustaja leidmine või sobilikule isikule koolituste võimaldamine	Pigem keskmine Võimalikud kuluallikad: Koolituskulude katmine Supervisioonide kulude katmine
Sotsiaaltöötaja koostöö perearstiga	Toimiva koostöövõrgustiku loomine esmatasandi sekkumise tagamiseks	KOV Sotsiaaltöötaja Perearst	<u>KOV</u> – koostööle immustamine; tegevuse vajaduse tähtsustamine ja rõhutamine osapoolte seas <u>Sotsiaaltöötaja</u> – selgitada välja, millises mahus ja mis vormis teostab perearst patisientide skriningut alkoholi tarvitamise osas; millised on probleemid ja takistused <u>Perearst</u> – õige informatsiooni esitamine sotsiaaltöötajale; skriningu ja lühinõustamise läbiviimine patsientidele	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Lähedaste toetamine ja kaasamine	Sõitlaste lähedastele kandaava kahju vähendamine	KOV Sotsiaaltöötaja	<u>KOV</u> – luua võimalused tugirühmade kogunemiseks (ruumid, nõustajad jne) <u>Sotsiaaltöötaja</u> – lähedaste informeerimine, motiveerimine sõitlast ja ka perekonda kasutama kõiki piirkondlikke ravi-, nõustamis- ja rehabilitatsiooniteenuseid; lähedastega kokkulepete sõlmimine, et tagada kontroll sõitlase ravimite võtmise üle; lähedastele suunatud tugirühmade koordineerimine	Pigem keskmine Võimalikud kuluallikad: Nõustaja tasustamine Piirkondliku tugikeskuse puhul, sõitlasele transpordivõimaluse tagamine

4. MIINIMUMKOMPLEKT

Otsene eesmärk – alkoholi tarvitamisest tulenevad probleemid on leevenenud

Pikaajaline eesmärk – KOVis on suurenenud valmisolek süsteemse ja sihistatud alkoholipoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks

Peamine elluviija: KOV kui koordinaator

Rahaline kulu KOVile – madal

Tugeva võrgustiku vajadus

Miinimumkomplekt on mõeldud neile omavalitsustele, kes tajuvad alkoholi tarvitamise mõju omavalitsuses, kuid ei oma piisavat valmisolekut valdkonnaga süvenenult tegelemiseks. Miinimumkomplekti eesmärgiks on pakkuda meetmeid, mis aitavad tuua probleemidele leevendust, kuid ei pruugi probleeme lõplikult lahendada.

Miinimumkomplekt hõlmab teistest komplektidest väljavalitud tõendus põhiseid häid praktikaid, mis aitavad „tulekahju“ kontrolli all hoida. Loodetavasti kaasneb miinimumkomplekti rakendamisel ka omavalitsuse valmisoleku suurenemine sihistatud komplektide elluviimiseks.

Testostud ja reidid – lihtsasti teostatav, vähe või üldse mitte rahalisi vahendeid nõudev meede eneseregulatsiooni ärgitamiseks (vt lk 26-27).

Alkoholivabade ürituste korraldamine – avalike ürituste komplekti meede annab võimaluse luua rohkem alkoholivabasid vaba aja veetmise võimalusi (vt lk 14-17).

Sotsiaaltöötaja ja perearsti vaheline koostöö – kuna esmatasandi sekkumine on tõendus põhiselt üks efektiivsematest meetmetest probleemsete tarvitajate ravis, on perearsti läbiviidav skriining ja lühinõustamine parim viis, kuidas nappide vahendite puhul olukorda leevendada (vt lk 47-48).

Huvi- ja vaba aja võimaluste korraldamine – mitmekülgse, atraktiivse ning taskukohase huvitegevuse ja vaba aja võimaluste korraldamine on oluline ennetustöö komponent nii noorte (vt lk 34-36) kui ka täiskasvanute seas (vt lk 42), vähendades riskikäitumise võimalikkust.

Sotsiaaltöötajate oskuste arendamine – olulist tuge abivajajatele pakub oskus anda abi nõustamise teel nii alkoholi liigtarvitajatele kui ka nende lähedastele (vt lk 46).

Tabel 5. Miinimumkomplekt

Miinimumkomplekt				
Meede	Eesmärk	Osapooled	Tegevused	Elluviimise kulu KOVile
Testostud ja reidid	Järelevalve jõustamine, alaealiste alkoholi kättesaadavuse vähendamine	KOV Politsei Vabatahendused Meedia	KOV – algatuse tutvustamine politseile ja vabatahendustele; koostöö koolide, vabatahenduste ja teiste omavalitsustega testostlejate leidmine Politsei – viib läbi regulaarseid reide ja vajadusel ka testoste Vabatahendused – viivad läbi testoste Meedia – teavitab avalikkust testostude ja reidide tulemustest	Pigem madal Võimalikud kuluallikad: • Ostetud alkohol (saab ka ilma) • Testostjate tasustamine (saab ka ilma)
Alkoholiwabade ürituste korraldamine	Alkoholiwabade vaba aja veetmise võimaluste suurendamine	KOV	KOV – keelata alkohoolsete jookide müük teatud valdkonna üritustel (liikumine ja sport, lasteüritused vee- kogude ääres või nende vahetus läheduses toimuvad üritused jne)	Pigem madal Kuluallikad puuduvad
Sotsiaaltöötaja koostöö perearstiga	Riskigruppide varajane väljaselgitamine ja sekumine	KOV Perearstid/pereõed	KOV – koostööle innustamine; tegevuse vajaduse tähtsustamine ja rõhutamine osapoolte seas Perearst/pereõde – viib läbi lühifesti, vajadusel jätkab lühinõustamisega riskigruppi kuuluvate patsientide puhul	Pigem madal Kuluallikad puuduvad (arste, õdesid koolitab ja teenust osutab riik)
Huvihariduse ja vaba aja korralduse arendamine	Ennetada alaealiste ja täiskasvanute alkoholi tarvitamist ning pakkuda alternatiivseid huviringe ja vaba aja veetmise võimalusi	KOV Kogukond	KOV – huviringide ja vaba aja tegevuste vajaduse ja kasutuse analüüsimine; alternatiivide loomise toetamine; tegevuste ja ühistranspordi aegade ühildamise korraldamine; osalise tasuga või tasuta huviringide võimaldamine; süstematiseeritud ülevaate loomine lastevanematele võimalikest organiseeritud huvi- ja vaba aja tegevustest Kogukond – alternatiivide loomine; kokkulepete sõlmimine	Pigem kõrge Võimalikud kuluallikad: • Huviringide tasu maksmine • Vajaliku ühistransporditeenuse doteerimine
Sotsiaaltöötajate oskuste arendamine	Vähendada alkoholi tarbimisest tulenevaid kahjusid sõltlase lähedastele	KOV Sotsiaaltöötaja	KOV – koolituste võimaldamine sotsiaaltöötajale Sotsiaaltöötaja – nõustamise pakkumine sõltlastele ja sõltlaste lähedastele	Pigem keskmine Võimalikud kuluallikad: • Koolituskulud • Supervisioonid

Kasutatud kirjandus

- Allamani, A., Basetti Sani, I., Voller, F., Cipriani, F., Ammannati, P., Centurioni, A. (2003). Experiences from a community alcohol action research in Scandicci, Florence. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, 105–109.
- Anderson, P., Chisholm, D., Fuhr, D. C. (2009). Effectiveness and cost-effectiveness of policies and programmes to reduce the harm caused by alcohol. *The Lancet*, 373(9682), 2234–2246.
- Austin, EW., Chen M-J., Grube JW. *How does alcohol advertising influence underage drinking? The role of desirability, identification and scepticism*. *Journal of Adolescent Health* 2006; 38: 376–384.
- Bertholet, N., Daepfen, J. B., Wietlisbach, V., Fleming, M., Burnand, B. (2005). Reduction of alcohol consumption by brief alcohol intervention in primary care: systematic review and meta-analysis. *Archives of Internal Medicine*, 165(9), 986–995.
- Botvin, G. L., Kantor, L. W. (2000). Preventing alcohol and tobacco use through life skills training. *Alcohol Research and Health*, 24(4), 250–257.
- Chikritzhs, T., Catalonao, P., Pascal, R. (2007). Predicting alcohol related harms from licensed outlet density: a feasibility study. *National Drug Law Enforcement Research*
- Dent, C. W., Grube, J. W., Biglan, A. (2005). Community level alcohol availability and enforcement of possession laws as predictors of youth drinking. *Preventive Medicine*, 40(3), 355–362.
- Duailibi, S., Ponicki, W., Grube, J., Pinsky, I., Laranjeira, R., Raw, M. (2007). The effect of restricting opening hours on alcohol-related violence. *American Journal of Public Health*, 97(12), 2276–2280.
- Giesbrecht, N. (2003). Alcohol, tobacco and local control. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 20, 25–40.
- Giesbrecht, N. *Alcohol, tobacco and local control. A comparison of several community-based prevention trials*. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 2003; 20: 25–41.
- Griffin, K. W., Botvin, G. J. (2010). Evidence-based interventions for preventing substance use disorders in adolescents. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 19(3), 505–526.
- Huckle, T., Huakau, J., Sweetsur, P., Huisman, O., Casswell, S. (2008). Density of alcohol outlets and teenage drinking: living in an alcogenic environment is associated with higher consumption in a metropolitan setting. *Addiction*, 103(10), 1614–1621.
- Hughes, K., Furness, L., Jones, L., Bellis, M. A. (2010). *Reducing harm in drinking environments: evidence and practice in Europe*. Liverpool: Centre for Public Health, Liverpool John Moores University
- Jones, C. S., Gregory, P. *Health warning labels on alcohol products – the views of Australian university students*. *Contemporary Drug Problems* 2010; 37(1): 109–137.
- Jones, L., Atkinson, A., Hughes, K., Whelan, G., Bellis, A.M. . *Reducing harm in drinking environments, a systematic review of effective approaches*. *Health & Place* 2011; 17: 508–518.
- Livingston, M., Livingston, M., Chikritzhs, T., Livingston, M., Chikritzhs, T., Room, R. (2007). Changing the density of alcohol outlets to reduce alcohol-related problems. *Drug and Alcohol Review*, 26(5), 557–566.
- Mackinnon, D. P., Nohre, L., Pentz, M.A., Stacy, A.W. *The alcohol warning and adolescents: 5-year effects*.
- Mason, W. A., Spoth, R. L. *Sequence of alcohol involvement from early onset to young adult alcohol abuse: differential predictors and moderation by family-focused preventive intervention*. *Addiction* 2012; 107(12); 2137–2148.

- Mulder, J., van Dalen, W., Moll, M. (2010). Creating local alcohol policy. How to develop an integrated local alcohol policy in Europe? Dutch Institute for Alcohol Policy
- Prevention programs from Iceland. Description of two models of „good” practices in our country, „The Leisure Card” and „The Together Group”.
- Saame, I. (2010). *Alkoholi liigtarvitamise ennetamine esmatasandi tervishoiusüsteemis*. Ettekanne.
- Sotsiaalministeerium (2006). Juhtumikorralduse käsiraamat.
- Toomey, L. T., Ericsson D.J., Patrek, W., Fletcher, L.A., Wagenaar, A.C. *Illegal Alcohol Sales and Use of Alcohol Control Policies at Community Festivals*. Public Health Reports 2005; 120: 165–173.
- Toomey, L. T. *et al.* *Influencing alcohol control policies and practices at community festivals*. J. Drug Education 2006; 36(1): 15–31.
- Wagenaar, A. C., Toomey, T. L., Erickson, D. J. (2005). Preventing youth access to alcohol: outcomes from a multi-community time-series trial. *Addiction*, 100(3), 335–345.
- Wallin, E., Gripenberg, J., Andréasson, S. (2005). Overserving at licensed premises in Stockholm: effects of a community action program. *Journal of Studies on Alcohol*, 66(6), 806–814.
- Van Dalen, W. (2010). Local and municipal alcohol policy by means of community based interventions. Dutch Institute for Alcohol Policy
- Danish Health and Medicines Authority (2014). Health promotion packages – introduction and recommendations.
- Warpenius, K., Holmila, M., Mustonen, H. *Effects of a community intervention to reduce the serving of alcohol to intoxicated patrons*. *Addiction* 2010; 105: 1032–1040.
- Velleman, R. *Alcohol prevention programmes. A review of the literature for the Joseph Rowntree Foundation (part two)*. Joseph Rowntree foundation. 2009.
- Wilkinson, C., Room, R. *Warnings on alcohol containers and advertisements: International experience and evidence on effects*. *Drugs and Alcohol Review* 2009; 28: 426–435.
- World Health Organization (2003). Skills for health. Information Series on School Health, 9.
- World Health Organization (2009). Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol related harm.
- World Health Organization (2010). Global strategy to reduce the harmful use of alcohol.
- World Health Organization. (2012) Alcohol in the European union. Consumption, harm and policy approaches.

